॥श्रीगणेशायनमः॥ बालार्कद्युतिमद्भुतंभुजलतादंतात्रयंयोगिनां ध्येयंधर्मधुरीणमेकरदनंविघ्नस्यविच्छेदकं॥ ध्यायं
तंभुवनेश्वरीगजमुखंसिद्धिप्रदंध्यायतांभालेचंद्रकलांदधानमनिशंवंदेद्रिजायाःसुतं॥१॥ राजन्यप्रामन्व
यंवर्ण्यमानोबैहोलानामस्मिकाव्यंचिकीर्षुः॥ आदौश्लोकैःसत्कथांसन्निगद्यपश्चाद्वृत्तैरुज्ज्वलैस्तद्विदिष्ये॥२॥
यावंतोत्रभविष्यंतिश्लोकाःकाव्यार्थबोधकाः॥ तावत्संख्याकवृत्तानिकर्तुकामोस्म्यहंक्रमात्॥३॥ स्वमेहि
गुरुपादानांवृत्तानंज्ञानमादरात्॥ लब्धानतस्तदाज्ञातः प्रबंधोयंवितन्यते॥४॥ श्रीमंतयदुनाम्नाणंतातंहंस्वभि
धांप्रसुं॥ नत्वाकाव्यमिदंकुर्वेशिमेंद्रोहंशिवेच्छया॥५॥ प्रणम्याहंशिवंसांबंगिरंचगुरुदेवतां॥ बैहोलाभिध
राजन्यवंशंवर्ण्येविनोदतः॥६॥ अस्मत्पित्रादिभिःपूर्वमाश्रितास्तेमहौजसः॥ अतःप्रवृत्तिरेतेषांमदीयागुण
वर्णने॥७॥ बैहोलेख्यान्नृपाःसर्वेरविवंशसमुद्भवाः॥ रवेरंशास्तुसर्वेदोकाशंतेजगत्त्रयं॥८॥ राजानोरविवंशी
याबैहोलाख्यामहारथाः॥ मन्येरविकरान्भुमौप्रव्यानुत्तैमित्तःस्थितान्॥९॥ राज्यकर्तारिविज्ञेयिःकिरणाल
क्कुटंबिनः॥ एवमंगांगीभावेनसतैरेवनतश्च्यते॥१०॥ पदार्थैक्यंपृथक्त्वंचएवमेषांप्रकीर्तितं॥ मयातःकिरणात्र
प्रपद्यकप्रदीर्यते॥११॥ राज्ञांरसत्रिसंख्याकेकुलेभुरक्षणोचिते॥ बैहोलाख्यकुलंश्रीमत्त्रिषुलोकेषुविश्रुतं॥१२॥
राजधानमभूत्तेषांपुर्वंहस्तिजवंपुरं॥ सार्द्धत्रिशतसंख्याकाग्रामायस्यसदाऽभवन्॥१३॥ हस्तिजनास्मकाशेस्तिये
षांयस्मान्महीभृतां॥ हस्तिजनप्रकाशाख्यंतस्मात्काव्यमिदंकृवे॥१४॥ अत्रेदंर्चिंत्यमाश्चर्यंरहस्यंपरमुत्तमं॥ शास्त्रा
नंचातिदुर्ज्ञेयंतदहंवदितापुरः॥१५॥ पौनरुक्त्यंनदोषायकाव्येस्मिन्विबुधर्षभाः॥ कुत्रचिद्यन्मयाप्रोक्तंतदर्थंस्मृतयेस्फ
टं॥१६॥ स्तुत्यर्थमादरात्तच्छ्रिप्रोतमत्रनदोषकृत्॥ इतिकाव्यविदःप्राहुःप्राक्तनाःसुधबुद्धयः॥१७॥ पुर्वसोलंकिनः

सर्वेयत्तैर्बंधनिवासिनः॥बेहोलपुरवासेनबेहोलाख्यामुपागता॥१८॥ श्रीगुर्जरेत्तिविख्यातंपुरंबेहोलसंज्ञकं॥हस्ति
जनस्ययेग्रामास्तेसंसस्यपुरातना॥१९॥इदानीकालमासाबेहोल्लंविश्रुतंक्षितौ॥अतोहस्तिजनादादौबेहोल्लं
पुरमीरितं॥२०॥ यद्राजन्मारारम्भंप्राच्यांदिनृपवनीष्टते॥रविक्रोशा। दुरेसर्वसंपत्समन्वितं॥२१॥बहुहल्लंच
बहुलंसंस्कृते: प्रोच्यतेसदा॥बेहोलमुच्यतेसर्वैर्वर्बैबहियोलमसज्ज्ञके॥२२॥असंख्यातहल्लान्यासन्यस्मिन्कर्षुक
राज्ञित॥ बहुहल्लमितिप्रोक्तंलोकैःप्रसभदन्निभिः॥२३॥धान्यराशीन्बहून्लातियेश्वपुष्मातिगुर्ज्जरं॥बहुल
मित्सतः प्रोक्तंसार्थकंसर्वसज्जने॥२४॥पावापतेःश्रूरन्पस्यपुत्रीयापट्टराज्ञीगजजिन्नृपस्यबेहोरीनाम्नावि
दितातिसाध्वीनाम्नातदीयेनपुरंप्रदीष्टं॥२५॥दासीनाम्नापुरंचेदंविख्यातिमितितन्मृषा॥पुराणंमहतांना
मदुर्घटंक्षुद्रमीदृशं॥२७॥लोकानुत्वानुभावाद्वायद्वद्धानांवचनादपि॥इतस्ततोविलोक्येतन्निश्चितंनृपाल्क
तोमया॥२८॥बेहोल्लमितिनामार्थनिमित्तंपरमद्भुतं॥हस्तिजनपुरस्योकेयद्दृंवदीनापुरः॥२९॥बहियोल्लमि
तिप्रोक्तंयन्नामप्राकृतैर्जनैः॥ततदुष्ठंततन्यस्य[illegible]तिनिष्ठुरं॥३०॥नागवल्लोऽभवन्बाल्योयस्मि
पवनमध्यगाः॥बहुवल्लीवीयन्नामप्रोक्तंप्राक्तंननागरेः॥३१॥ इतिश्रीमतिभद्रक्षेमेंद्रविरचितेहस्तिजनप्र
कान्नोमाहाकाव्येबेहोलपुरनामोक्तोप्रथमःकिरणः॥१॥ ॥अथैकदान्नृपाः पूर्वरविबंद्रासमुद्भवाः॥ सोलंकि
नोवटंकेनयेंतर्बंधनिवासिना॥१॥कतिचित्सहसंभूयत्यंबिकादर्शनार्थिना॥स्वल्पसेन्यंसमादायस्वपुरान्नेवि
निस्ता॥२॥ ततःकतिपयाहोभीरंबिकायतनंगताः सर्वेसंपूज्यतांदेवींचक्रुपुण्याभरिता॥३॥कतिचिद्दिनपं
र्यतंस्थित्वातेप्रीतहृष्टमानसाः॥ ततःपराव्रताःसर्वेक्रमाद्विधिवन्नृपाः॥४॥प्रासाःसिद्धपुरंहृष्टाःसरस्व
त्यास्तटंश्रिताः॥सिद्धराजयसिंहाख्यन्नृपरव्येर्गणानिमानिताः॥५॥अथागतादिनेःकेश्चिद्धेहालपुरभूमिषु॥

तत्रस्थितावृत्तत्रत्यराज्ञासर्वेऽवमानिताः॥६॥ततस्तेषांमुख्यतमोहस्तीजिन्नामविश्रुतः॥राज्ञःप्रतापसिंहस्यपुत्रःषो
डशवार्षिकः॥७॥ससंरंभसमाविष्टःकृत्वायुद्धंविनत्रयंहत्वातन्नृपतिचक्रेराज्यंतत्रैवसंस्थितः॥८॥ततस्तेनस्व
कीयायेभ्रातरश्चपितृव्यकाः॥कल्पयित्वाधिकारांस्तेबेहोलेऽत्रनिवासिनाः॥९॥ ततस्तेभूमिपतयोबेहोलपुरवास
तः॥सोलंकिकीर्तिभाजोपिबेहोलाख्यामुपागता॥१०॥ ततःश्रीमान्विनूपलाख्यःप्रतापादिगुणान्वितः॥हस्ति
जिदितिविख्यातोबेहोल्लोऽस्मिन्नृपोभवत्॥११॥योवेद्वादशवर्षीयःप्रमत्तंहस्तिनंबलीबबंधगजशालायांभर
तोहियथापुरा॥१२॥सामंतसिंहइत्यादौयन्नामसमुदाहृतं॥ ज्योतिःशास्त्रादथोलोकेहस्तिजिद्धस्तिबंधनात्॥१३॥
अत्रेदंचित्यमाश्चर्यमिस्फुटंयसुराप्रया॥तदहंसांप्रतंचिश्रोतव्यंस्वस्थमानसे:॥१४॥तेनहस्तिजिताराज्ञास्रष्टंहस्ति
जनंपुरं॥कौरवेषुकटाक्षेणहस्तिनासंमितं॥१५॥भुवलयेसमीचीनेगणकोक्तशुभेदिने॥बेहोलोत्तरदिग्भागेमे
सुश्राख्यानदांतिके॥१६॥पंचचतुष्पथंराजच्छिवप्रासादसंयुतं॥ऊर्ध्ववर्णाश्रमोपेतंमेद्रपुरमिवापरं॥१७॥रचितं
यन्महाराज्ञासमंतात्सार्द्धयोजनं॥हिंगुलाभिधयदिव्यासौम्यदृष्ट्यावलोकितं॥१८॥पुरद्वाराणिपं प्राकारःपरी
खास्तथा॥कृताःस्वपुरगुप्त्यर्थंतत्रतेनमहीभृता॥१९॥भूमिपारविवर्णायःपरदारपराङ्मुखः॥वक्ष्यमाणेनविधि
नागुर्जरेतद्विचित्रपत्॥२०॥ येनप्रथमतःपुर्यांतामस्थापितभूसुराः॥निवासिताःशुभेयोगेसंपुज्यद्रविणादि
भिः॥२१॥श्रीरामेणार्चिताःपुर्वंचातुर्विधविदोद्विजाः॥अस्मदीयाअमीतुस्मात्तेषांसार्थैःसमन्विताः॥२२॥सा
र्थायेषांसमृद्धास्तेःसमृद्धंभवितापुरं॥इतिमत्वान्नृपेंद्रेणतेषांसार्थानिवासिताः॥२३॥ षड्द्वनागरःश्रीमान्
लोकार्थीगुणरत्नवितमः॥सोमश्रीतीसमाख्यातोमांधात्तृपुरसंस्थितः॥२४॥महत्तरोऽवटंकेनस्वज्ञातिप्रवरो

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017

स्यमुत्तं॥तस्यपुत्रोतितेजस्वीहरिपालइतिश्रुतः॥२५॥सर्वशास्त्रार्थतत्त्वज्ञः सदाचारपरायणः॥आसीत्सविदुषां
श्रेष्ठोहस्तिजिन्नपतेर्बुधः॥२६॥व्याघ्रः सिंहस्तथाग्रामोरामोयज्ञस्तथैवच॥ हरिपालकवेः पुत्राः षडेतेवंशका
रकाः॥२७॥स्वकवेर्हरिपालस्यसपुत्रस्यकृपावना॥राज्ञाकृतानिनामानिदेवोत्तरपदानिवै॥२८॥यज्ञहरिपालदेव
श्चव्याघ्रदेवस्ततःपरं॥ सिंहदेवस्तथाग्रामदेवश्चरामदेवकः॥२९॥यज्ञदेवस्तथाचैभिर्हरिपालः समन्वितः॥
वसिष्ठइवसंरेजे मुनेःपंचाग्निभिर्युतः॥३०॥तेनोक्तोराजशार्दूलः ग्रामद्वाद्यागरांस्तथा॥पुरस्रोभासमःप्यर्थं
स्वपुर्यांसमवासयत्॥३१॥औदीच्याऋषयः सर्वेपुनंतुपुरमामकं॥इतिमत्वान्टपेंद्रेणकेचित्पुर्यांनिवासिताः॥३२॥
रेक्वाविप्राः सदारंकाराः फाराःकेतिवादिनः॥ जीवंतुमसुरंप्राप्यमत्वेवंवासिताःपुरे॥३३॥तेषांसार्थाः सदारंकाः
समध्याःसतुमसुरे॥ मत्वेवंस्वपुरेकेचिद्वासितास्तेपिभुञ्जता॥३४॥उच्छंपुरंचनहात्वावाद्रुद्रीयास्ततोद्विजाः॥श्री
मंतःसार्थसंयुक्ताः समाहूताःपुरेस्थिता॥३५॥एवमितस्ततःसर्वेसमाहूताद्विजर्षभाः॥पाठितारश्चतुर्णांयेवेदा
नांचाग्निहोत्रिणः॥३६॥कल्पयित्वासदाद्यनिदत्ताक्षेत्राणिभूरिशः॥प्रतीचीनेपुरःखंडेमेसुश्राख्यानदोपरि
३७॥सर्वेतेहिंगुलाधद्राज्ञीपट्टसुमध्यगाः॥वासिताःशुभकर्माणोन्टपेंद्रेणातिपूजिताः॥३८॥ वेदावटंकिनः
केचित्केचित्साटकसंज्ञकाः॥केचित्त्रिपाठिनःप्रोक्ताः केचित्संचोलिसंज्ञकाः॥३९॥केचिद्दृष्ट्वादयोन्येपिद्विजन्मा
नोमहौजसाः॥तेषांक्षेत्राणितन्नाम्नागदितानिन्टपादिभिः॥४०॥पश्चाद्ग्रामाधिपाःशुद्राः कर्षुकाःपुण्यकर्मणः
वासिताः॥पुरपुष्ट्यर्थयेनराज्ञामहात्मना॥४१॥कांस्यलोहसुवर्णादिकर्त्तारःशिल्पिनश्चये॥गायकावादकाश्चान्ये
गंधर्वाश्चारणादयः॥४२॥नर्तकोविविधास्तत्रकुशलान्तसगीतिषु॥कलावंतश्चयेकेचिद्यथार्हंतेनिवासि

॥२॥

ताः॥४३॥चिकित्सकाश्चगारुडामंत्रशास्त्रविशारदाः॥तथान्येविषवैद्याश्चबालवैद्याश्चवासिताः॥४४॥चं
पकपुरतःकेचिद्वाद्रुद्रीयास्तथापरे॥केचित्सिद्धपुराद्दूरदेशाद्वास्तिजनेस्थिताः॥४५॥यथायोग्यंस्थिताःसर्वेव
र्णाःस्वानुरोधतः॥इत्थंवर्णविभागेनराज्ञोक्ताःसमसूत्रतः॥४६॥पूर्वखंडेस्थिताः केचिद्ब्राह्मणाःक्षत्रि
यास्तथा॥उत्तरेपुरतोवैश्याःसमध्याःक्षत्रियैःसह॥४७॥ईशानेसंस्थितावैश्याःसच्छूद्रैश्चसमन्विताः॥द
क्षिणेपुरतःशुद्राःसंयुतावर्णसंकरैः॥४८॥कर्षुकासंस्थितावन्हेःकोणेहीनतरैःसह॥हेमादिशिल्पिनो
येचस्थितास्तेदक्षिणेपुरात्॥४९॥मल्लाणाख्यामहाम्लेच्छावायुकोणेस्थिताःपुरात्॥स्वकीयपुरगुप्त्यर्थंनरें
द्रेणनिवासिताः॥५०॥गंधर्वादिगणाःसर्वेचारणादिगणास्तथा॥स्थितास्तेनिरृतेःकोणेडुंबादिगणसंयुताः॥
॥५१॥अथशंभोःप्रसादाश्चकरितारविसंख्यया॥पुरस्यपरितोत्यंष्टौवेदाराजप्रसादतः॥५२॥आंजनेयप्रसाद
श्चरचितोनिरृतेर्दिशि॥ईशानेविहितोविघ्नोहरंबस्यमठुद्दिशि॥५३॥पुरदेव्याःप्रसादाश्चरचितादक्षिणेपुरा
त्॥ उत्खातोवर्तुलःशुभ्रोदृष्टश्चानंददायकः॥५४॥ स्वपुरेत्यागसञ्चोरामयाराजानिदधात्सपि॥तथायेनिज
भक्तास्तान्दिव्यानंप्रीत्यप्रयच्छति॥५५॥ततः खंजालीधोननसर्वत्रभुविविश्रुता॥तस्याःखंजाभिधायाश्चरचितःप
श्चिमेपुरात्॥५६॥विधायेत्थंप्रसादांश्चदेवानांन्टपसत्तम॥समाहूयस्वकान्विप्रान्सर्वज्ञान्सत्यवादिनः॥५७॥सुमुहू
र्तेप्रसादेषुलिंगस्थापनपूर्वकं॥प्रतिष्ठांकारयामासविधिवद्वेदमंत्रकैः॥५८॥महाकालेश्वरःसोमनाथोंकारेश्वरौ
तथा॥सोमेश्वरश्चघुश्मेशोभीमशंकरएवच॥५९॥नागनाथोथकेदारोवैद्यनाथोततःपरं॥मल्लीकार्जुनविश्वेशौ
त्र्यंबकेश्वरएवच॥६०॥इत्थंद्वादशलिंगानित्यातिर्लिंगाभिधानिवै॥कारितानिमाहाराज्ञामहापापापनुत्तये॥६१॥

ह०प्र०
॥३॥

ततः समंतात्पार्थानां श्रीमतां पुण्यकर्म्मणां॥ प्रासादाश्चाभवंस्तेत्र पृथ्वीनां सुमहात्मनां॥ ६२॥ तत्र शंभोः प्रसा
दाश्च शुभ्रो हस्तिजितः प्रभोः॥ राजंते स्म यथा तारागणे बिंदुगणाइव॥ ६३॥ एवं वतेन नृपेंद्रेण सृष्टं हस्तिज
नपुरं॥ इत्थं सर्वगुणोपेतं हस्तिना हास्तिनं यथा॥ ६४॥ हस्तीनां यस्य यूथेन पुरं व्याप्तं समंततः॥ यस्मात्ति
पुराविद्भिर्नाम्ना हास्तिजनं स्मृतं॥ ६५॥ यतो हस्तिजिता सृष्टं लघु हास्तीनमुच्यते॥ कैश्चिद्धस्तिदर्णं नामप्रो
च्यते तन्मृषा जनाः॥ ६६॥ इत्थं पुरं स निर्म्माय नृपेंद्रो हस्तिजित्प्रभुः॥ चक्रेऽत्र विधिवद्राज्यं सार्वभौमनृपो यथा
॥ ६७॥ इति श्रीमतिभद्रक्षेमेंद्रविरचिते हस्तिजनप्रकाशे महाकाव्ये हस्तीजनपुरनिर्म्माणविधो द्वितीयः कि
रणः २॥ ॥अनादिसिद्धहस्तिजनपुरस्थले मत्रासीत्सिद्धक्षेत्रं पुरं पुरा॥ आढं वर्णाश्रमोपेतं स्वर्गखंड इवाप
रः॥ १॥ हिंगुला जगतां धात्री महादेवी महोज्वला॥ तदायतनसांनिध्याद्धिंगुलं केश्चिदुच्यते॥ २॥ हिंगुला सर्व
दात्र संपूर्णा नितमुदर्चिता॥ नृपादिभिर्जनैः सर्वैर्विधिनान्वहमादरात्॥ ३॥ गात्रेश्वरी महादेवी दक्षिणस्यां दिशि
स्थिता॥ पुरस्योपवने रम्ये पुरं रक्षति सर्वदा॥ ४॥ आधिव्याधिमहामारीकूष्मांडान्बालाकग्रहान्॥ गात्रेश्वरी निहंत्ये
तान् पुरस्योपद्रवान्परान्॥ ५॥ हिंगुलाप्रबलादेवी पुत्रान्पौत्रकान्॥ आयुः श्रियं तथा राज्यमर्च्चिता संप्रयच्छ
ति॥ ६॥ हिंगुलां विकयोर्भेदो न च्चिंसः श्रियमिच्छता॥ अंबिकां वांछितं दत्ते यद्वहिंगुला पितत्॥ ७॥ वर्षे वर्षे त
तः कार्यं पुरे स्मुक्रयिनिद्रूपं॥ लब्ध्वार्थं हिंगुलादेव्या गात्रेश्वर्याश्च सादरं॥ ८॥ एवं संपूजिते देव्यौ फलमुक्तं प्रयच्छ
तः॥ विलोमं यच्छतोनोचेदत्र ते पुरवासिनां॥ ९॥ प्रतिच्यां हिंगुलारण्यामत्र स पुरसंनिधौ॥ अंबिकारण्यवद्रम्यं
विभाति निरुपद्रवं॥ १०॥ मिस्त्राख्यानदीयस्योत्तरे वहति पापहृत्॥ यत्र स्नाता जनाः सद्यः सर्वपापात्प्रमुच्यते॥ ११॥ ३

हिंगुलायाश्च सांनिध्यात्तत्र हस्तीर्थमुत्तमं॥ देवालघुमयागं तं मत्त्वांसंतितदीप्सवः॥ १२॥ नरो यत्र न पस्नात्वा क्षिप्रं सिद्धि
मवाप्नुयात्॥ तस्यं दक्षिणादिग्भागे हिंगुलारण्यमद्भुतं॥ १३॥ तत्राशोकाः कदंबाश्च कपित्थाश्च च किंशुकाः॥ औ
दुंबराश्च मधुकाः पनसाक्षोडकादयः॥ १४॥ प्रियंगवश्च खर्जूरा द्राक्षावृक्षास्तथा धवाः॥ खदिरा निंबन्यग्रो
धा रसालाः सरलद्रुमा॥ १५॥ श्रीवृक्षामलकीवृक्षाश्चिंचिण्यः शिंशपद्रुमाः॥ श्रीपर्ण्यः शाल्मलयो बब्बूलाः पीलवोन्ये
तु भूरिशः॥ १६॥ वनमेतत्सदा भांति सदापुष्पं सदाफलं॥ निर्बाधं च महादेव्या हिंगुलायाः प्रभावतः॥ १७॥ तत्राप्या
म्रवर्णं श्रीमच्छ्री वृक्षाश्च स्थमिश्रितं॥ विघतेसुरभिस्वच्छं कल्पद्रुमवनं यथा॥ १८॥ तत्र मणिमये शुभ्रे प्रासादे वि
शादप्रभे॥ तन्मध्ये हेममाणिक्यरचिते पद्मासने॥ १९॥ स्थिता जयति गीर्वाणी हिंगुलाख्या शिवप्रिया॥ पूजिता
विविधोपायैर्विधिवत्तेमनसेप्सितं॥ २०॥ सिंहव्याघ्रादयः सत्त्वा दुष्टा ये हिंगुलावने॥ विचरंति मृगैः सार्द्धं हिं
गुलायाः प्रभावतः॥ २१॥ एवं सत्त्वान्न बाधंते सहस्थाश्च परस्परं॥ न हंति मृगया शीलः कश्चित्तानपि भूपतिः
२२॥ चंद्रवंशी नृपः कश्चित्सिद्धक्षेत्रपुरे पुरा॥ आसीन्नृपगुणैर्हीनो त्यधर्म्म इव मूर्त्तिमान्॥ २३॥ एकदा स नृपः श्री
मन् बल्मैसैन्यसमन्वितः॥ मृगयार्थं विधिवशाद्धिंगुलारण्यमाययौ॥ २४॥ आगत्य हंसितस्तेन व्याघ्रश्चैको महाब
लः॥ निहताश्च तथान्येपि रंकायमृगपक्षिणः॥ २५॥ दुष्पारब्धवशात्तो निर्बुद्धित्वमुपागतः॥ अहिंस्यान्हतस्स
त्वान्हिंगुलेयान्महीपतिः॥ २६॥ एतस्मिन्नंतरे कोपाद्दुर्वान्यावनभूतलं॥ चकंपेव ज्जुनिर्घोषो जातश्च तदनंतरं॥ २७
प्रतिकूलाववुर्वाताः कर्कशाश्चातिदारुणाः॥ ततोऽत्र महती वा सासं जातारण्यमंडले॥ २८॥ आभ्राणि गद्भा भानि
संजातानि नभस्थले॥ ततो विद्युत्प्रपातेन राज्ञो मंत्री निपातितः॥ २९॥ महत्सा वात्सयांसैन्यमुस्थि संप्रलयं गतं॥ राजा

स्वयं स्थितस्तत्र पतितो दुःखसागरे ॥३०॥ ततः श्रुत्वा महीपेन देवीयं वागनुत्तमा ॥ केनचिद्देवदूतेन प्रोक्ता देव्याज्ञया वने
॥३१॥ रे रे मूढ दुराचार त्वयेदं भाविनो बलात् ॥ अनिष्टाचरणं स्वेन रूपं यच्छेदनं मम ॥३२॥ हता मे पत्राघोरं का हतं मे वाह
नं प्रियं ॥ व्याघ्रोऽतीव समीचीनः प्राणास्त्रियतरो मम ॥३३॥ चित्ररूपधरः श्रीमानूनवहस्तः प्रमाणतः ॥ दीर्घः स्थ
लोलंबदंष्ट्रो दीर्घपुच्छो महाननः ॥३४॥ यमारुह्य मया पूर्वं कोटिशो दानवा हताः ॥ तादृशोऽयं मया व्याघ्रो मूढ
बुद्धे त्वया हतः ॥३५॥ यद्ययं भविता पुष्टो महान्मद्वाहनोचितः ॥ तदेमं वाहनं व्याघ्रं करिष्येऽहं यथासुखं ॥३६॥
एतादृशस्त्वया भग्नो मूढायं मे मनोरथः ॥ वक्ष्यमाणमनिष्टं हि ततस्ते भवतु ध्रुवं ॥३७॥ अप्रतिष्ठो हतश्चायं
व्याघ्रोऽयं मम वत्सलः ॥ प्रतिष्ठितो यदि स्याच्चेदहनिष्य दृसुंधरां ॥३८॥ सिद्धक्षेत्रपुरं पापिन्नुच्छिन्नं तेऽस्तु
सांप्रतं ॥ दत्तराहं ततः सुदुर्बुद्धे सततमेतद्ददाम्यहं ॥३९॥ यः कश्चिद्धिंगुलारण्ये वृक्षगुल्मलतादिकं ॥ हनिष्य
ति प्रमादाद्वा ज्ञानादज्ञानतोऽपि वा ॥४०॥ तस्य मातुः पितुर्वंश्या वंशप्रभविष्यति ॥ अंते नरककोटीनां भोक्तुस्त
स्य न निष्कृतिः ॥४१॥ तस्य पित्रोर्हि नरकस्त्वनंतः शृणु नारकिन् ॥ ये संति स्थावरास्तत्र जंगमा अपि सर्वशः ॥
॥४२॥ वर्तंते सर्वदा ते मे हेरंबस्कंदसंनिभाः ॥ व्रज दुष्ट कृतघ्नस्त्वं साध्योऽसि मम सर्वथा ॥४३॥ मूढबुद्धे त्वयावि
प्रायो जितानरवाहने ॥ अतः पापतरस्त्वात्तो न दृष्टो भुवनत्रये ॥४४॥ उच्छिन्नोऽस्तु भवद्दूशः सर्वथा कतिचिद्दिनैः
तवापराधतः पौराणाहं हन्यां दयावशान् ॥४५॥ अतो दशादिनेभ्यो ध्वं पुरे स्थास्यति कोऽपि यः ॥ समरिष्यति मत्को
पात्तत्स्तेयां तु कुत्रचित् ॥४६॥ पुरस्थानं तु भुभयं भविता तेऽपराधतः ॥ तवांतश्च कृतं पापिन्दिनत्रितयमध्यगः ॥
॥४७॥ ततः शरणापुरे सिद्धवाटे स्थित्वा तवाऽर्भकाः ॥ किंचित्कालं करिष्यति राज्यं ते पापकृन्मम ॥४८॥ ततः क

तिपये काले हत्वा त्वत्तवसंततीं ॥ क्षत्रियः सूर्यवंशीराजान्यः संभविष्यति ॥४९॥ इति श्रुत्वा वचो देव्या राजा संजातवेपथुः ॥
निपपात धरापृष्ठे छिन्नमूल इव द्रुमः ॥५०॥ देवी त्वंतर्हिता वाणी राज्ञोऽनिष्टनिवेदिनी ॥ ततो राजा समुत्थाय सिद्धक्षे
त्रपुरं ययौ ॥५१॥ आगत्यांतःपुरे राजा वने वृत्तं शशंस ह ॥ कलत्रपुत्रमित्राणामग्रतः सर्वमादितः ॥५२॥ चुक्षुभेंतःपुरं
श्रुत्वा वात्या पद्मवनं यथा ॥ निद्रिपौरान् जगद्धात्र्यागदितं दिव्यया गिरा ॥५३॥ उत्तिष्ठंतु कथं सुमास्त्वरितं गम्य
तां पुरात् ॥ नेहस्थेयं बहुतिथं जीवितार्थं भवेद्यदि ॥५४॥ यो वै दशादिनेभ्योर्ध्वमास्थितः सोऽस्तं गमिष्यति ॥ संदेहो
नात्र कर्तव्यो हिताय भवतां ब्रुवे ॥५५॥ इति दिव्यां गिरं श्रुत्वा पौराश्चुक्षुभिरे भयात् ॥ सशंकयाः सज्वराः सर्वे सिद्धक्षेत्रा
द्विनिःसृताः ॥५६॥ राजापि निधनं प्राप्तो राजपुत्रास्ततो ययुः ॥ स्वकलत्रादिसंयुक्ताः सिद्धवाटपुरं भयात् ॥५७॥
भूमिस्थापितवस्त्वां पांस्त्यक्त्वा केचिद्विनिःसृताः ॥ स्वीयं स्वं वसमादाय केचित्पौरा विनिर्गताः ॥५८॥ पत्न्यां केचि
द्रथैः केचिद्ययुस्तुर्गमितस्ततः ॥ सौराष्ट्रं च गताः केचित्केचिन्मालवकेकयान् ॥५९॥ किंचित्कलिंगान्मगधान्के
चित्सांचालकोशलान् ॥ इतस्ततः स्थिताः केचिद्राजपुत्रं समाश्रिताः ॥६०॥ एवं दशादिनेभ्योऽर्वाक् सिद्धक्षेत्रपुरं जवा
त् ॥ भग्नं पलायिताः सर्वे जंगमा ये पुराश्रिताः ॥६१॥ ततः प्रचंडवातेन सप्रसंघा निपातिताः ॥ सर्वेषां पौरलोकानां जा
तो भूतलसन्निभः ॥६२॥ पुरभूमौ ततो वृष्टिर्महती समजायत ॥ पुरितावतया द्याष्टथिवी विषमान्नता ॥६३॥
घासस्तत्र समुत्पन्नः पशूनां पुष्टिकारकः ॥ सिद्धक्षेत्रपुरस्येयं व्यवस्थेयं मयोदिता ॥६४॥ ततश्च राजपुत्रोऽपि शोकाकु
लितमानसः ॥ कतिचिद्वर्षपर्यंतं निस्तेजस्कोऽरुजाजितः ॥६५॥ सिद्धवाटं समासाद्य चक्रे राज्यं महाबलः ॥ नंदिग्रामं स
मासाद्य भरतो हि यथा पुरा ॥६६॥ सिद्धक्षेत्रपुरं लोका हिंगुलायाः प्रकोपतः ॥ चिरकालं स्थितं शून्यं महावनमिवाबभौ
॥६७॥

हिंगुलापि वने स्वीये शिवेदत्योतिरोहिता। तत्प्रसादेन केनापि नगतं तत्प्रकोपतः॥९९॥ नांगीचकार कस्यापि स्य
र्चनं हिंगुला तदा॥स्वंगस्वर्गीयमाहात्म्यं स्थिता निश्चलमानसा॥१००॥भवान्या भक्तानां यदि किमपि कश्चिद्दिकु
रुते पुरो वा पश्चाद्वा कपटपटुरीर्ष्याप्रवणः॥ जनश्चेत्तन्यासादपि विशतिनारायणपदं ततोप्येनं देवी निरयथवीथिं
गमयति॥१०१॥इति गुरुचरणः॥इति श्रीमतिभद्रहंसेंद्रविरचिते हस्तिजनप्रकाशे महाकाव्ये सिद्धक्षेत्रपुरस्योद्भूस
नवर्णनो नाम तृतीयाकिरणः॥३॥ तेतावद्गतिथे काले हिंगुला साशिवप्रिया॥ प्रसन्नवदना भूत्वा प्रत्यादेशं स्थिता॥
भवत्॥१॥आथागता सिद्धपुरस्य देवी श्री हिंगुलायाः पुरतः स्थिताभवत्॥ विवर्णवक्त्रां जलीमादधाना स्वकी
य दुःखं विनिवेदयित्री॥२॥अंब त्वयाहं चिरमत्र नूनमुपेक्षिता कं शरणं व्रजेयं।त्रैलोक्यमेतत्र ववर्त्तते सुरं मदीयं
मद्भाग्यतोऽगात्॥३॥किं करोमि क्व गच्छामि मातस्ते चरणांबुजं॥संश्रिताहं चिरं पाहीत्युक्त्वा नत्वा स्थिता पुरः॥
॥४॥तामुवाच ततो देवी हिंगुले ति प्रसन्नदृक॥ खेदं मा गच्छ सुश्रोणि प्रसन्ना भव सांप्रतं॥५॥त्वदर्थे प्रयतिष्यामि
न विलंबो हि कश्चन॥सिद्धक्षेत्रं नवं भावि मूलस्थानेततोऽधिकं॥६॥ भवेत्त्वत्स्मारं यावत्तावत्तिष्ठ सुखं मया
इत्युक्ता पुरदेवी सा हिंगुलायतने स्थिता॥७॥अथ हिंगुलया रात्रौ गत्वा तत्र वेधमादरात्॥एतन्निजगदे स्वप्ने कनि
ष्ठो राजपुत्रकः॥८॥राजपुत्र महाबुद्धे सुखं सुप्तोसि जाग्रहि॥ स्मर त्वं पूर्ववृत्तांतं हिंगुलाहं समागता॥९॥जातः
षोडशवर्षीयः प्रबलश्चारिमर्दनः॥उद्योगं कुरु राजेंद्र श्रीरुद्योगे प्रतिष्ठिता॥१०॥इति श्रुत्वा राजपुत्रो हस्तिजि
दुत्थितः स्थितः॥हिंगुलां च ददर्शाग्रे प्रसन्नमुखपंकजां॥११॥हिंगुलादर्शनाद्देवराजपुत्रो निहर्षितः॥ जातिस्मरो बु
बोधाशु वृत्तांतं पूर्वजन्मनः॥१२॥तूर्णं तस्मात्समुत्थाय प्रणतो भक्तिसंयुतः॥बद्धांजलिपुटो भूत्वा स्तुतिं चक्रे स

माहिताः॥१३॥ नमामि हिंगुलां देवीं शर्वाणीं जगदंबिकां।यस्या निमेषमात्रेण जायते भुवनत्रयं॥१४॥इति स्तु
त्वाऽवदन्मातस्त्वमात्तापयपस्थितं॥ बालकोहं न वेवास्मि जाने त्वां देवतं परं॥१५॥इत्युक्ता हिंगुलातेन प्रसन्ना
वाचतं पुनः॥ इदं जातिस्मरं मत्त्वा संक्षेपान्नृपनंदन॥१६॥श्रुत्वा मद्वचनं वत्स कुरु सर्वं यथोचितं॥अद्याहं
वनमासाद्य निवसामि तिरोहिता॥१७॥अतः कोपि न जन्मानि माहात्म्यं मम पुत्रक।अथो त्वमंबिकायात्रामि
षान्निःसरणं कुरु॥१८॥राज्ञः प्रतापसिंहस्य राज्यं यद्विघ्नतेऽधुना॥ तस्मिन्मृते हितद्राज्यकर्त्ता ते भविताग्रजः
॥१९॥स्वकार्यं साधयत्वं हि मदुक्तं पूर्वजन्मनि॥इत्युक्त्वांतदधे देवी हिंगुला कारणं परं॥२०॥हस्तिजिदपि तत्श्रु
त्वा जन्मांतर्हितं वचः॥स्वबंधून्भ्रातरा हूय वचनं चेदमब्रवीत्॥२१॥राजपुत्रा मया साधं मां गतव्यं रुचिर्यदि॥अं
बिकादर्शनाकांक्षागमिष्येऽद्य यथासुखं॥२२॥ततो यदृच्छया बंधुनागतान् स्वकुटुंबिनः॥गृहीत्वा द्रविणं भू
रिसैन्येनाल्पेन संयुतः॥२३॥निर्ययौ स्वपुरात्पित्रोराज्ञया भ्रातुरेव च॥ सुमुहूर्ते राजपुत्रो हस्तिजिन्नाम विश्रु
तः॥२४॥अथ यात्रामंबिकायाः कृत्वाप्यकृतवान्विभुः॥तत्सर्वं च मया पूर्वं स्पष्टमेव निवेदितं॥२५॥इत्थं
हस्तिजिता राज्ञा हस्तिजनमिदं पुरं॥चिरंतनमपि प्रायो नूतनं हि निवासितं॥२६॥हस्तिजनमिदं लंको ज्जयि
नी वा कुशस्थली॥ मथुरा वाऽपरो स्वर्गः पुनः संजातमद्भुतं॥२७॥यदुक्तं पूर्वमेतद्धि द्वितीयं हस्तिनापुरं॥त
त्पथ्यंतादृशं जातं दृष्ट्वा कं सर्वनागरैः॥२८॥अथ गात्रेश्वरी देवी हिंगुला वाक्यतोन्वहं। हस्तिजनस्य रक्षार्थम
वसन्मुदिताभृशं॥२९॥ततो हस्तिजिता राज्ञा तोषिता पुरदेवता॥ गात्रेश्वरी महादेवी स्वपुरस्यादयायन॥३०॥
हिंगुला जगतां धात्री जगतः कारणं परं।।सम्यक् संतोषिता राज्ञः विविधैरर्चनादिभिः॥३१॥गात्रेश्वरीं शरत्का

लेभत्सहंपूजनेप्रवा॥ पायसान्नादिहोमैश्चरक्षार्थंसमतोषयत्॥३२॥ एकवारंपुरस्थांश्च ब्राह्मणान्भोजनादिभिः
तोषयामासराजेंद्रः पुरदेव्याः प्रतुष्टये॥३३॥ कोटिहोमंप्रारत्काले हिंगुलातुष्टयेनृपः॥ चकारप्रतिवर्षंचविधि
नार्चनमन्वहं॥३४॥ सहस्रंब्राह्मणान्राजा प्रतिवर्षंयथेच्छया॥ तोषयामासभोज्येन हिंगुलातुष्टयेमुदा॥३५॥
ब्रह्मार्पणधियाराजा गोशतंसमलंकृतं॥ विधिनावेदविद्भ्योऽप्रमाददद्दाति तोन्वहं॥३६॥ हस्त्यश्वरथभूम्यादि
महादानानिभूरिशः॥ यश्चक्रेवेदवादिभ्यो यथाकालेसमाहितः॥३७॥ अन्वहंचान्नवेलानांयश्चरासौन्नृत्रिके
न॥ सैन्यकोशोह्यसंख्यातावास्तांराज्ञोमहात्मनः॥३८॥ स्त्रियः षोडशवार्षिक्यः सालंकाराः पतिव्रताः॥ आ
गमंश्चवनेरात्रौ यस्मिन्राज्यंप्रशासति॥३९॥ अथश्रीगर्भसनत्कुमारपृथवोनारायणोकच्छपोमत्स्योयज्ञनृसिं
हवामनमथोरामास्त्रयोनारदः॥ कृष्णः कापिलदत्तबुद्धतुरगग्रीवर्षभामोहिनीकल्कीव्यासवराहवैद्यमितिकु
र्वंतुनोमंगलं॥४१॥ मांधाताहरिरंबरीषभरतोवैन्योमरुत्तोगयः श्रोणिनाः शशबिंदुपौरवनृपौरंतिः सुहोत्रोनृ
प॥ श्रीरामोपिभगीरथः परशुभद्रामोदिलीपस्तथाधर्मिष्ठानहुषांगजप्रमाख्यतपः कुर्वंतुनोमंगलं॥४२॥ इत्या
दिमंगलोक्तीनांवादाः प्रसरन्त्यहंजनाः॥ प्रातःसमभवद्यस्यायस्मिन्राज्यंप्रशासति॥४३॥ राज्ञोपीसाजनः प्रा
श्वस्युत्वेमाधर्मसंहिताः॥ कन्यायाविक्रयंकश्चिन्नाकरोद्राष्ट्रमंडले॥४४॥ ब्रह्मघ्नोगुरुतल्पगश्चमधुपोगोघ्नस्त
थामित्रद्रुत्स्त्रीहंताभ्रूणहाकृतघ्नस्वजननीहंताकदाचित्खलान्॥ एतेवैजपदानहोमविधिनाकार्यादितः शु
द्धिगाः कन्याविक्रयकारकोनहिभवेन्मुक्तः शतैर्जन्मभिः॥४५॥ कन्यायाविक्रयंयोवितरतिजडधीस्तन्मुखंप्रे
क्ष्यदूरादाचम्यार्कंचदृष्ट्वाविगतकलुषः स्नानमात्रेणदेवात्॥ कृत्वास्नानंसचैलंपुनरपिचरवेर्दर्शनेनापिशुद्धे

न्नोवैशुद्धर्मात्स्त्रियोवासुविपुलयशसोभूपतेऽत्रन्नृपमेव॥४६॥ यस्तापादिविसंस्थितोपिजनकः पापिष्ठयोनि
व्रजेन्मातापुत्रशुकरीखलुवेसंकिस्थितोदूषकः॥ दृष्टोयः पतितः प्रतिष्ठितपदैः स्वज्ञातिसंख्यासयेकन्या
विक्रयैकारकोद्विजवरैः कार्योबहिर्जातितः॥४७॥ इतिस्वकीयदेशस्थान्विप्रादीन्राजनोदिताः॥ सेवकाः
कथयामासुः प्रत्यहंधर्मतत्परान्॥४८॥ स्वस्वधर्मरतावर्णा विरजस्काश्चनिर्भयाः॥ अभवन्हृष्टपुष्टा
श्चयस्मिन्राज्यंप्रशासति॥४९॥ कालवर्षीचपर्जन्यो धान्यानिप्रचुराण्यपि॥ अभवंश्चमहीपालेयस्मिन्राज्यं
प्रशासति॥५०॥ रूपसंपत्तिलावण्यं शौर्यंवीर्यंमहर्षयः॥ औदार्यंचमाहाराज्ञोवर्णनेनैवशक्यते॥५१॥ अत्रे
दंचिंसमाश्चर्यंहस्तिजननिमित्तजं॥ इतिपूर्वंमयोक्तंयत्तस्यार्थोगदितः स्फुटं॥५२॥ ॥इतिश्रीमन्निभद्रक्षेमेंद्र
विरचितेहस्तिजनप्रकाशनाममहाकाव्येहस्तिजनपुरनिर्माणनिमित्तकथनेचतुर्थः किरणः॥४॥ ॥छ॥ ॥छ॥
अकालमरणंचौर्यमन्नंतंमाहसंभयं॥ नाभवद्बंधनंचापियस्मिन्राज्यंप्रशासति॥१॥ नास्तित्राजनिर्धार्मिष्टेहस्तिजि
न्नामंविश्रुते॥ वैधव्यंवैकलत्रंचनासीद्राज्यंप्रशासति॥२॥ वैधव्यंहिकुलस्त्रीणांबाधतेममानसं॥ वैधव्या
दपरंदुःखंस्त्रीणांलोकेनविद्यते॥३॥ विधवायुवतीकृष्णनारायणपरायदि॥ तथापिदुर्जनैर्दैवकुलटेतिप्र
गीयते॥४॥ यद्यपिविधवासाध्वीरूपाकिनितिचगीयते॥ अतोवैधव्यतः श्रेयोमरणंकुलयोषितां॥५॥ इति
ग्रंथांतरं॥ वैधव्यंवैकलत्रंचदुःखदंस्त्रीणामपि॥ अतोहंलक्षणंवक्ष्यितयोः संक्षेपतोऽपुनः॥६॥ स्थितिर्दर्शांतरेभ
र्तुर्वैमनस्यंपरस्परं॥ सामयश्चतथाभर्ताचर्षध्विवमरुजं॥७॥ इतश्चतुर्विधंस्त्रीणांवैधव्यंसमुदाहृतं॥ नहितद
भवल्लोकेयस्मिन्राज्यंप्रशासति॥८॥ धन्यास्ताविधवाश्चैतद्याः सहतेचतुर्विधं॥ तदनिष्टंमहद्दिष्टं दृष्ट्वाद्दष्टवग्रा

नुगं॥९॥धन्याश्चतुर्विधमिदं विधवाः सहंते वैधव्यमेतदखिलं बहुदुःखगेहं॥ देहांतरेऽस्ति विरथामयियुक्तदेहो भर्तु
र्मतिश्च सततं खलु वैमनस्यं॥१०॥ वैधव्यानुभवः स्त्रीणां विधवानां नृणां न च॥ अतो न नुभवात्सम्यक् वैधव्या
र्थो न बुध्यते॥११॥ यतो नुभवितं सम्यक् वैकल्यं सुदुःसहं॥ मयातो बुध्यते सर्वस्तस्यार्थः शृणुताधुना॥१२॥ वै
धव्यं यादृशं स्त्रीणां वैकलत्र्यं तथा नृणां॥ तदतीव दुःसहं पुंसां मन्ये वस्तुविचारतः॥१३॥ अतः संक्षेपतो वक्ष्ये वै
कलत्रस्य लक्षणं॥ वैकलत्र्याच्च वैकल्यं जायते सुधियामपि॥१४॥ विभार्यो निर्धनो यो वै जीवन्सोपि मृतः स्मृतः
सद्रव्यश्चेत्तदालं वा मृतः प्रायः स जीवति॥१५॥ सद्रव्यं विकलत्रं हि शुश्रूषेदपि कश्चन॥ निर्द्रव्यस्त्वे सजेतं वै नूप
बवत्सरिन्वारक॥१६॥ विकलत्रेण सुधिया न स्थेयं हि कदाचन॥ गार्हस्थ्यं वाथ संन्यासः कर्तव्यः शुभमिच्छता॥
१७॥ अर्धदग्धकलेवरशून्यं शरीरं पूर्यते यया॥ आर्द्रंगिया यतो यस्य ततः किं वस्तु तत्समं॥१८॥ तृषितं क्षुधितं तं
च न जानाति तरो जनः॥ भोज्यं रुचिरं स्वस्य कदापि न लभेत सः॥१९॥ पाकं कुर्यात् स्वहस्तेन यदे निरुदते भृशं॥ अ
हो दैवकथं जातो जनन्या जठरे मृषा॥२०॥ न कश्चित्कुरुते स्नानि स्त्रीकस्य कदाचन॥ कुरुते चेज्जनन्यादिश्चेतः
खेदमवाप्नुयात्॥२१॥ यस्यारण्ये गृहे वापि समभाव उदासितः॥ अलक्ष्मीसमयं स्यत्क्षणं दृश्यते जने॥२२॥ न
रोचते गृहं तस्य न माता न पिता तथा॥ न भ्राता मित्रवर्गश्च न चाप्यांचंदनादिकं॥२३॥ नो भूषणं तथा वस्त्रं न च संगीत
सत्कथे॥ सुभोज्यं च सदाचारं सर्वमप्रियतामियात्॥२४॥ सर्वैते मधुरायंते सकलत्रस्य जन्मनः॥ मधुराः प्रायतो
प्येते विकलत्रस्य वै विषं॥२५॥ आहूतो न समायाति प्रेषितो न च गच्छति॥ स्थितश्चेत्स्थितिमान्तिष्ठेद्गतश्चेद्गति
मान् द्रुतं॥२६॥ अथ चेद्धूलं तच्च नो वेत्ति किंचन नास्तियात्॥ उक्तो ह्युन्मत्तवद्भूते हसते च वदतीव तत्॥२७॥

इति यश्चेष्टते लोके ब्रह्मदत्ता वनिस्पृहः॥ कलत्रविरहात् पुंसस्त्ववस्थं जायते भ्रमः॥२८॥ विकलत्रयात् कुभा
र्यापि वरं मन्येत तो जनाः॥ यस्यां जातः सुतः कश्चित्स्तु शुश्रूषादि समाचरेत्॥२९॥ आयानात्स्त्रिया विना पुंसां विस्फुलिं
गनि चंदनं॥ अस्त्राण्येव च वस्त्राणि भवेद्भाराय भूषणं॥३०॥ सुभोज्यं च कुभोज्यं स्याद्गार्ती रम्याप्यरम्यतां॥ ग
च्छतः पथि सर्वत्र ज्वालामालायते दिशः॥३१॥ संस्कृतं भूषणैर्वस्त्रैर्वपुर्मर्कानिरीक्ष्यते॥ न बिभर्ति निर्वैराग्याद्विभा
र्यो भूषणादिकं॥३२॥ वैकलत्र्यवनः पुंसो भक्षणं संपूर्णगारं॥ मंदिरं नगरं सर्वमरण्यं तरुणि विना॥३३॥ विकलत्रेण
वै पुंसा न ब्रूते काचिदंगना॥ रांडेयेन सहालापः कलंकं जनयेदिति॥३४॥ सकलत्रे नरं मत्वा रहो गोष्ठीं प्रकाशयेत॥
निःस्त्रीको हि यदा ज्ञातस्तदा दूरं पलायते॥३५॥ मात्रा स्वस्रा समां मत्वा निःस्त्रीको भाषते यदि॥ सत्त्विं चिंचन
तल्पेनं मुक्त्वा तूर्णं पलायते॥३६॥ न कश्चित्सुहृषो ब्रूते स्वगार्हस्थाभिमानतः॥ तथा ज्ञातिजनः कश्चिन्न ब्रूते
हि कदाचन॥३७॥ रांडेयो यं वृषभायः कदर्यो मंडमुडितः॥ किं कलत्रप्रजाहीनो भूरि भोज्यं करिष्यति॥३८॥ इति
ज्ञातिजनः सर्वः सोपहासं निरीक्ष्यते॥ अतो धिगुच्यते सद्वीर्य कलत्रस्य जीवितं॥३९॥ कृतशृंगारकं दृष्ट्वा विकल
त्रं नरं जनः॥ तस्मिन्नग्रे गते पश्चादंगुल्यान्यं प्रदर्शयेत्॥४०॥ अवजानंति तं गर्वात्सामेयमिति ध्रुवं॥ प्रत्यक्षमप
रोक्षं च निंदते सकलो जनः॥४१॥ गार्हस्थ्यं न विजानाति रांडेयोयमखंडितः॥ सर्वत्र पंडितो भूत्वा भ्रमनि मुंडमुंडितः॥
४२॥ रांडेयेनार्जितं भूरि लूटयित्वा यतस्ततः॥ न भुक्तमथ भोक्ता तो वं भुर्वा न पुत्रकाः॥४३॥ रोडे पोरंडया सार्धं समि
नोत्सर्पते चकि॥ वयं नाविप्रस्त्वद्दीजमिसादि निंदते सकृत्॥४४॥ अवतुल्यं कलत्रेण न मित्रं भुवनत्रये॥ निंदाक
रैर्नतिं दूनि मत्वा यस्य सहायतां॥४५॥ स्नाने दाने जपे होमे स्वाध्याये पितृतर्पणे॥ अधिकारो गतः सर्वो निःस्त्रीक

कस्यापजावनः॥४६॥नकलत्रसमंमित्रंपवित्रंभुवनत्रये।शयनादुच्छिनानारीशुचिःस्यादितिशास्त्रनः॥४७॥यदृते
सार्वभौमस्त्वंभुदुर्भगत्वंविदुर्बुधाः॥रामस्यापियथालोकेदुःखंयत्सीतयाविना॥४८॥शिवस्यापिशिवाभाग्यंका
वार्तामानुषेजने।।भर्गभाग्यंभजामीतिशास्त्रंलोकंवसुक्तिनः॥४९॥आदौधर्मपुरामोक्ताकुटुंबभरणात्तथा॥क्षी
णेसात्यकनीयासखीसन्मार्गदर्शने।भगिनीवर्द्धितेमोक्ताशय्यास्थाकामिनास्मृता॥रोगव्याधिपरिप्लेजननी
वद्रिक्षति।पुत्रवत्साकरीमोक्तासर्वदानंदवर्द्धिनी॥सुश्रोणिमीदृशीरामांदुर्बुद्धियोनिपूजयेत्॥५०॥लौकिकाग्नि
हिनिजीवंसजीवंकामनोःनलाः॥दहेत्कामाग्निशमनंस्वस्त्रीरत्नंसुदुर्लभं॥५॥कामार्तंयाकुलंभांतंकांतमुत्स
थगामिनं॥स्वधर्मेस्थापयेद्यावैतांधन्यांकोनपूजयेत्॥५॥सर्वत्रधर्मकार्येषुसुखेदुःखेसहायिनी॥नभार्यायास
मोबंधूरितिभर्तृहरोक्तपि॥५१॥नीद्रांनलभतेरात्रौदिवादीनउवस्थितः॥इतस्ततःसमाजस्थःकालंनिर्वह
येत्कुती॥५२॥सर्वस्वेस्विगतेहानीप्रवदेन्नागरोजनः॥स्त्रीविनाशोगृहंनष्टंसर्वस्वेसतिसज्जनां॥५३॥दुर्भगोय
मिनिक्रूतेर्थमंतमपिसर्वथा॥स्त्रीरत्नमुत्तमंतस्माद्दुर्बुधिःकोनपूजयेत्॥५३॥स्वकीयासहशीमन्यांदृष्ट्वा ९
स्वीयांचसंस्मरेत्॥नूपुरादिरणत्कारांश्चेतःश्रुत्वाविदीयते॥५४॥तद्विलासंगतिहास्यंविनोदंनर्मभाषणं
रतिकौशल्यमेतस्याःस्मृतंरात्रौदहेन्मनः॥५५॥अन्यभुषाजणत्कारेजातेकर्णातिथौसति॥वैकलत्र्यात्सदाचेतो
गृहस्थःकृपणायते॥५६॥रात्रिर्युगसहस्रेणसमानासमजायते॥निद्राभावादतोदुःखीसंभ्रमात्प्रलयेदिनं॥५७॥
व्रजत्वंपंचत्वंतरुणितवनोक्तंखलुमयाकदाचेक्षंतव्यंविमलकुलजेकाकठिनता॥कुदंभ्रपाषाणादपिघनतरंय
न्नदलितंशुभेःत्यागंतव्यंनमपिबहूरोषःसमुचितः॥५८॥अयेमत्सौलब्धांनवसितसिदानाहरवधूरयंमद्भक्तस्त्रीवीर

हघनदुःखीकृतहनि॥ममेमांशर्वाणीसकलगुणसंपूर्णरमणीयदादाताते स्त्रीहननमवनिशोस्त्वंफलमहो॥५९॥इतियौ
त्कंविदालौयेःपार्श्वयोःपरिवर्त्तमान्॥जलहीनोयथामीनोनीशांनिर्गमयेद्दुलात्॥६०॥पितरौचविनाबाल्ये
नांविनायौवनादिषु॥द्रव्यंविनासदाकालेस्थितिर्हालाहलायते॥६१॥पुनरुद्बोधकादेवविस्मृतास्मरयंतेमदा
नदाव्याकुलतांचिनेयथावृश्चिकवेदनां॥६२॥दृशान्वतादृशीयोषिताद्दशांमधुरंवचः॥नर्मोक्तिस्ताद्दशीहास्यंदृक्प्र
सारश्चताद्दशः॥६३॥ताद्दशगृहकृत्यानिपाककर्मादिताद्दशं।एतेस्युरुद्बोधकास्तेयाविकलत्रविदारणाः॥६४॥
यदानिशीथेसंसुप्तःशृणुयात्कमपिध्वनिं॥आगच्छतीयमबालाकिमुमेसाध्वसाकुलः॥६५॥नविनानुभवा
ज्जीर्णंविज्ञमुद्बोधकंस्मृतं॥जीवतिनूतनेयस्माजीर्णस्मृतसमोभवेत्॥६६॥रात्रौनिशीथेशय्यायांसुप्तःसं
मिलितेक्षणः॥आगच्छतीयमधुनानवेतिनिश्वसेद्भ्रमात्॥६७॥वर्षाकालेऽभ्रवृंदालिंधावमानांनिरीक्ष्य
कलत्रविरहात्संसश्चेतोधावतिसर्वतः॥६८॥मयूराणांरुतंश्रुत्वारम्यंचघनगर्जितं॥दृष्ट्वाविद्युच्चमत्का
रान्चेतश्चंचलतामियात्॥६९॥अन्यासांचस्वरंश्रुत्वास्वकीयासदृशंपथि॥कंपतेनीवसंगच्छन्ग्लानि
मात्मनिसर्वथा॥७०॥पदेविंबाधरोष्ठीयंकिमागच्छतिमामकी॥इतिसंभ्रममागच्छदागच्छंतीपथिप्रियां॥७१॥
वैकलत्र्यात्स्थितिर्नास्तिवरिष्ठाविषभक्षणा॥वरंचविबुधैरुक्तंत्रायतेऽनुभवान्मया॥७२॥नत्वयवृश्चिकसं
दष्टोजानातिपरवेदनां॥नहृत्कलत्रवान्लोकेविकलत्रस्यवेदनं॥७३॥विधव्याद्धिकलत्रंहिमन्येहंभूरि
दुःखदं॥विधवास्वगृहेतिष्ठेद्विकलत्रोगृहंत्यजेत्॥७४॥धनधान्यसुतादिसंयुतायाविधवावैसधवेवराज्ञया
विकलत्रनरस्तथाविधोपिदिनःकाशसमोहिनीरसोसो॥७५॥गृहेस्थितिःप्रतिष्ठास्याद्धिधवानांनसंशयः॥

अथप्रोजनयित्रिसाविकलत्रनरस्य च॥७६॥विकलत्रानराजंतेश्रीमंतोपिनराभुवि॥यथामयूरसंत्यक्ताःपिछभारं
महावने॥७७॥विकलत्रंमतंश्रुत्वासमीचीनमयंमत॥दुर्भगोमुक्तइतियंजनातिसकलोजनः॥७८॥ मन्येत्रिभुवनेभूं
नर्स्मत्स्त्रीरत्नमतिदुर्ल्लभं॥यस्यांजातःसुतःश्रीमानूगयाश्राद्धंसमाचरेत्॥७९॥अक्षयतिन्वजीवंतंमृतेनमनुग
छति॥अथवानन्यतोसपोस्त्रीब्रंदेन्वनिषेदुषी॥८०॥ हृदयास्फालनंकुर्यात्लुंठिलुंगीनिवादिनी॥पश्चैत्रिरुदतेगा
ढंस्त्रीब्रंदेसंस्थितासती॥८१॥स्फुरद्विकीर्णकेशांतांसंपश्यरुदंतीजनः॥ ताडयंतीमुरोस्वीयंहाहेतिवदतेजनः
॥८२॥ प्रतीष्टामीदृशींयस्यमृतोपिजनयेच्चरं॥तस्मात्रिभुवनेमन्येस्त्रीरत्नमतिदुर्ल्लभं॥८३॥निःप्रजोविकल
त्रोयस्तस्येदंलक्षणंस्फुटं॥प्रजावतोपितस्याय:किंचिन्न्यूनंविचारत॥८४॥नैवभेदोस्तिदुःखस्यवैधव्यवैकल
त्र्ययोः॥तुल्येवेभार्यावैधव्येस्त्रीयदुःखानुमानत॥८५॥अतोहंतद्वतांवच्मिश्रियांसर्वार्थसाधनीं॥रहस्यंपरमंयत्रश्रोत
व्यास्वस्थचेतसा॥८६॥वैधव्यवैकलत्र्येहिविधात्राविहितेकिल॥असह्यपातकाख्यानांमन्येहंदंडकारणात्॥८७॥वैध
व्यवैकलत्र्याभ्यांपापौघःप्रलयंव्रजेत्॥ध्येयोतःपुंडरीकाक्षःसंसारस्यापनुत्तये॥८८॥वैधव्यंवैकलत्र्यंवाशिवस्यानुग्रहात्म
म॥जानंमंतव्यमेवैहिप्रायश्चित्तंशिवात्मये इत्येयस्त्वांगुलीछेदाद्रुधिरंनैवनिःसरेत्॥वंदतिमाकृताश्चियेचिंत्यमेतद्वि
चक्षणे॥८९॥विकलत्र्यवतापुंसांकर्तव्यंस्वात्मसाधनंनकुर्याच्चेद्वृथाजन्मतन्वेकंतीरनीरयोः॥९०॥विकलत्रेणसुधिया
नस्थेयंहिकदाचनागार्हस्थ्यंवाथसंन्यासःकर्तव्यःशुभमिछता॥९१॥यथौषधंगदार्त्तस्यप्रायस्त्रीतिगुणप्रदं॥वैकल
त्र्यंतथापुंसामाधिव्याधिविनाशकृत्॥९२॥वैकलत्र्यंमहाभाग्यंमन्येवस्तुविचारतः॥यस्यानुग्रहमिच्छामिवित्ततस्येति
शंकरः॥९३॥किमहंमोहितोसतंनारीसद्रूपसंपदा॥कोऽनयापुनरायमिंगतःकलुस्वचेतनः॥९४॥अहोमोहस्यमाहात्म्य

पश्यताद्भुतसद्भृतां॥यदस्थिनिचयेमांसकर्दमलिप्तकोटरे॥९५॥अंतनिर्बद्धदशाकलेरक्तमज्जानिरंवेयुते॥केशत्वक्कफवि
शनुत्ररोमलालाविंडविते॥९६॥नारीकलेवरेतुछेकिमहंमोहितश्चिरं॥यतोनज्ञातवान्कालंममायुर्दलनप्रियं॥९७॥विषय
भोगोभाग्ययोग्यंखलुत्र्यंजंतुमात्रमपि॥अलभ्यदुर्लभंभाग्यंविषयेषुवैराग्यं॥९८॥इतियथानरो यस्यानुग्रहमिछामिवि
त्तंतस्यहराम्यहं॥विकलत्रैरिदंवाक्यंभावनीयंपुनःपुनः॥९४॥वैकलत्र्यंमुमुक्षुणांमुलंमुक्तेस्तकारणं॥वैराग्यंहिमाहात्
म्यंयतःसमक्षजायते॥९५॥वैराग्याजायतेज्ञानंज्ञानान्मोक्षःप्रकीर्तितः॥एवंपरंपराद्वारावैभार्यंमोक्षकारणं॥९६॥प्रकृते
पुरुषस्यैवविवेकाद्विलयोभवेत्प्रकृतेश्चततोमोक्षःस्पष्टंसांख्यमतंस्मृतं॥९७॥वैकलत्र्याच्चवैराग्यंमोक्षस्ततद
तिमन्मतं॥पदार्थतत्त्वविज्ञानान्मुक्तिर्न्यायमतंस्फुटं॥९८॥कर्मणोभक्तितःकेश्चित्स्थास्वकृद्विरुदीर्यते॥दानतस्तप
साकेश्चिज्जपतस्तीर्थसेवनात्॥९९॥एतदुक्तपदार्थेभ्योब्रह्मज्ञानंप्रजायते॥ततोमोक्षइतिब्रूतेवेदांतश्रममंमतं॥
॥१००॥जीर्णखंडितवस्त्राणिपरिधार्याणिनिश्चितं॥रक्षणीयानखाःकेशाभस्मनोधूलनंतथा॥१०१॥हेयाःकाव्या
दिसाहित्यग्रंथास्तेनमहात्मना॥वैराग्यंजनकंशास्त्रंचिंतनीयंपुनःपुनः॥१०२॥भुशय्याचतथाकंथाधारणंकाम
वारणं॥अल्पाहारोऽव्रतंस्वल्पंस्नानंशीतलवारिणा॥१०३॥ब्रह्मचर्यंचसंधार्यरागद्वेषादिवर्जनं॥हेयंचगीतहा
स्यादिरहोगोष्ठीस्त्रियासह॥१०४॥स्मरणंवैष्णवंकार्यवेदांतादिविचारणं॥तिलकंभस्मनावापिगोपिचंदनकेनवा॥
॥१०५॥गांगमृदासदाकार्यमथवाश्वेतचंदनैः॥द्वादशस्थानकेष्वेवंविदध्याद्द्वादशनामभिः॥१०६॥ललाटेकेशवाये
तिनारायणायजाठरे॥हृदयेमाधवायेतिगोविंदायेतिकंठगे॥१०७॥विष्णवेदक्षिणेकुक्षौमधुहंत्रेचतद्भुजे॥कर्णे
त्रिविक्रमायेतिवामनायेतिवामके॥१०८॥तद्भुजेश्रीधरायेतिपद्मनाभायपृष्ठके॥ककुदिदामोदरायेतिवासुदेवायमू

र्थ्रपि॥१०॥ द्वादशतिलकान्येवं कर्त्तव्यानि द्विजन्मना अन्यथा निःफलं सर्वं स्नानदानादिकर्म यत्॥११॥ त्याज्यो ज्योषि
त्संसर्गो यथा हि दहनस्य च॥ दहनो हि दहेत्कायं स्त्रीसंसर्गो महामनः॥१२॥ मृतां यतः स्मरेत्तस्मान्न कर्त्तव्या रहोस्थि
तिः॥ अन्यत्रान्वेष्टिं तत्तस्या हृदयाह्लादकं हि यत्॥१३॥ नयायच्यत्तत्तं रम्यं मणितं तन्मृगीदृशः॥ समीचीनं मुखं हा
स्यं यद्वक्त्रं मधुरं हरेत्॥१४॥ विविधांश्च तथा क्रीडा मित्यादि स्मरसेयतः॥ नातोस्थैर्यं रहोस्थाने वैकलत्र्यवता सदा
१७॥ स्वपित्रोर्वृद्धयोः कुर्यात् शुश्रूषां भक्तिसंयुतः॥ स्वयमेवैकपुत्रश्चेन्नो चेत्तः प्रव्रजेत्सुधीः॥१५॥ वृद्धौ च मा
तापितरौ साध्वी भार्या शिशुः सुतः॥ एते पुंसो महापात्रास्तेभ्यो मुक्तस्तदा व्रजेत्॥१६॥ कर्तव्यानि सदा तेन तीर्था
न्यायतनानि च॥ न धेया विषयास्तेन स्वात्मनः श्रेयमिच्छता॥१७॥ वैराग्यमभ्यसेन्नित्यं ज्ञानार्जुनमथाचरेत्॥ भक्त्या देवा
र्चनं कार्यं यदथवा मानसार्चनं॥१९॥ वैकलत्र्यं च संप्राप्य धर्महीनो भवेद्यदि॥ रौरवं नरकं प्राप्य प्रतिजन्म लभेत तत्॥
२०॥ इच्छं नारीं संसाध्य वंशे नत्त्वं द्रियाणि च॥ नर्मदामथवा काशीं गत्वा सन्यासमाचरेत्॥२१॥ याह्यशं विकलत्र
स्य लक्षणं शिरव्ययासरा॥ तदेव विधवायाश्च ज्ञेयं सर्वं समासतः॥२२॥ चेष्टितं यन्मया प्रोक्तं वैधव्यवैकलत्र्ययोः॥ एत
न्मायाप्रपंचेन भासते न च वस्तुतः॥२३॥ य एतत् शृणुयान्नित्यं वैधव्यवैकलत्र्ययोः॥ माहात्म्यं तस्य धीरस्य शोको गच्छे
न्नसंशयः॥२३॥ इदमेवमया निरूपितं यद्विधवा विप्रमदोच्छलक्षणं या॥ शृणुयाद्विधवा विभार्यको वा समुपागाच्छ
तिशोकमोहपारं॥२४॥ माहात्म्यमेतयोः श्रुत्वा वैधव्यवैकलत्र्ययोः॥ कौशेयं सुभगा दद्याद्वाचकाय सदक्षिणं॥२५॥
विधवा रक्तचेलं यच्छेल्लारव्यं स्वर्णसंयुतं सभार्योथ विभार्यश्च शिरोवेष्टनमुत्तमं॥२६॥ मुच्यते हि तदा बीजाद्वैधव्य॥
वैकलत्र्ययोः॥ गार्हस्थ्यसुखमक्षय्यं लभते नात्र संशयः॥२७॥ इति श्रीमति भद्रसोमेंद्रविरचिते हस्तिजनप्रकाशे महा १०

काव्ये वैधव्यवैकलत्र्यलक्षणे पंचमः किरणः॥५॥ त्मास्त्वं पूर्ववृत्तांतं हिंगुलोक्तमिदं वयत्॥ नदहंसां प्रतं वनि पुरेशा हिं
गुलोक्तितः॥१॥ गात्रेश्वर्यैकदा देवी हिंगुलारण्यमागता॥ दर्शनार्थं महादेव्या गोष्ठ्यार्थं च यथेच्छया॥२॥ ततो गात्रेश्वरी
देवी हिंगुलाहरवल्लभा॥ रहो गोष्ठ्यर्थमेकांते संस्थिते परमासने॥३॥ ततो गोष्ठ्यंतरे देवी हिंगुला स्मितमद्भुतं॥ चकार पू
र्ववृत्तांतं स्मृत्वा सख्याः सुखावहं॥४॥ पुरदेवी तदा देवीं ततस्त्रैलोक्यवासिनीं॥ स्मितस्याश्चर्यरूपस्य कारणं वद
सुव्रते॥५॥ पुरदेव्या तदा पृष्टा जगादेति नगात्मजा॥ शृणु सुंदरि यत्नेन स्मितस्य कारणं महत्॥६॥ त्वदर्थं कल्पितं देवि
पुर्वमेव मया हि यत्॥ पुरस्य नवसामग्र्यं तच्च न ज्ञायते त्वया॥७॥ कश्चित्केरलदेशीयः क्षत्रियो धर्मतत्परः॥ जिज्ञा
सुर्निर्गतो गेहात्तीर्थयात्रार्थमुत्सुकः॥८॥ ततस्तीर्थप्रसंगेन सः प्रभासमुपागतः॥ तत्रैपौराणिकः कश्चिन्महाभा
रतमुक्तवान्॥९॥ सोपि श्रोतृजनान्प्रेक्ष्य पुराणश्रवणोत्सुकः॥ तस्थौ ततः श्रुतं किंचिद्भारतं वेदसंमितं॥१०॥ त
त्र भारतमाख्यानं श्रुत्वा संजातवेपथुः॥ आश्चर्यपरमं प्राप्य चेतसीदं व्यचिंतयत्॥११॥ धन्योयं नृपशार्दूलो यो व
बंध महागजं॥ वपसा पंच वर्षोपि पंचाननइवापरः॥१२॥ अथापरं हस्तिराजश्चरितं परमाद्भुतं॥ श्रुत्वांतः केवलं तस्थौ
स च क्षत्रियपुंगवः॥१३॥ ततो मनोरथो चक्रे स्वभावे च मनः स्थितो॥ बलंभरतराज्ञो मे भवेच्चेज्जन्म सार्थकं॥१४॥
वासितं हस्तिना राज्ञा हास्तिनं पुरमद्भुतं॥ ईदृशं मे परं कर्तुं शक्तिश्चेज्जन्म सार्थकं॥१५॥ किं करोमि क्व गच्छामि किं स्याद्वां
छितं भवेत्॥ ईदृशी दिवना कुत्र यादधादीक्षितं मम॥१६॥ प्रातस्त्वा सदेव्यस्य बुद्धिरेषा व्यजायत॥ भाविनोऽर्थप्रसंगे
न तद्दुःसुकमना अभूत्॥१७॥ ईदृशोऽहं कदा भावी बलवान्परदर्पहृत्॥ ईदृशस्य पुरस्याहं निर्माता भविता कदा॥१८॥
ईदृशं मनसी स्थाप्य निर्गतस्तपसे ततः॥ देवतायतनं दृष्ट्वा वांछितार्थोपलब्धये॥१९॥ अस्त्येकमंबिकारण्यं क्षिप्रं

सिद्धिकरंश्रुतं॥ अंबिकायातनंयत्रप्रसिद्धंभुवनत्रये॥२०॥ अथवाहिंगुलारण्यंहिंगुलायत्रराजते॥ मिसुआख्यानदीयत्र
क्षिप्रंसिद्धिकांचतत्॥२१॥ तत्रगत्वातपःकुर्याविचिंतेरतिविनिस्टतः॥ कुर्वन्तीर्थान्यनेकानिदेवादत्रसमागतः॥२२॥
ततस्तस्यविलोलक्षिप्रश्रोदृष्ट्वामहात्मनः॥ संजाताममहतीप्रीतिर्वनंकुसुमितंमम॥२३॥ मयापिचिंतितंभावितस्यका
र्यंतवेश्वर॥ ततोवक्रोस्तपस्तस्यश्रद्धासमभवन्नृणां॥२४॥ तपःसिद्धिप्रदाचात्रतत्रापिश्वमदात्म्यहं॥ अतोदूरेक
थंगतारंकोयमंबिकावनं॥२५॥ एवंमत्वामदीयावाक्दिव्याप्रादुरभुदिति॥ तपःकुरुमहाभागवक्रोत्वंदृढचेतसा
२६॥ मिसुआख्यनदेस्नात्वादिव्यप्रासादसंस्थित॥ इत्यंसोप्रेरितोवाचादिव्ययाक्षत्रियर्षभः॥२७॥ प्रसन्नचेतसात
त्रतपःकर्तुमनोदधे॥ ततस्तेनशुभेकालेप्रारब्धंदुश्चरंतपः॥२८॥ शृणुदेविप्रवक्ष्यामियादृशंकृतवान्तपः॥ अभिषवं
विधायत्रीरन्वहंमनुजर्षभ॥२९॥ विधिनाविविधोपायैर्दूरात्रावधिक्रमात्॥ मदर्चामकरोस्नातोविश्वस्थोदिव्यया
गिरा॥३०॥ मासमेकंनिराहारोमासमेकंफलाशन॥ अंबुपोमासपर्यंतंवायुंपीत्वाततस्थित॥३१॥ ग्रीष्मेपंचाग्निना
वक्रुस्वशरीरमशोषयत्॥ अतिष्टत्कंटपर्यंतंशीतकालेजलाशये॥३२॥ वर्षाकाले निरालंबोवर्षधारानिपीडितः॥
स्थितोघोरदुर्गतिंभद्रेसर्पव्याघ्रादिकंमया॥३३॥ तथापिनचचालासोदृढचित्तोजितेंद्रियः॥ एवंवर्षत्रयंतेनतपस्तसं
मनीषिणा॥३४॥ तथाप्यहंपृथुश्रोणिनवरंदातुमागता॥ तदावैराग्यमापन्नस्त्विवंवचनमब्रवीत्॥३५॥ सेवंतेऽमरपुंज
मुक्तरधियात्वतोनजानंतितेमंदास्त्वांसततंस्मरामित्रवंतीशंत्वापरंदेवतं॥ संसाराब्धिमगाधमंबपरितर्तुंत्वाश्रितः
सर्वदामातस्त्वांयदीमुच्यसेनिजकरात्कोमांचरक्षिष्यति॥३६॥ मिहंममत्वरहितोभजदुर्विदग्धानग्रामयात्रटितिचेत
सिबुध्यमेव॥ मुक्तःसएवचपलेरवलुयस्तदाशपाशान्विमुक्तप्रतिरेवनचेत्सबद्धः॥३७॥ घोरतरेतपस्येवंकृतेपिद

र्शनंमया॥ नदत्तंचनदावक्रःस्वशिरच्छेदनायवै॥३८॥ सक्रोधोजग्रहेखड्गंतदाहंकृपयान्विता॥ प्रादुरासंततोदेविप्रसन्ना
न्नास्मीतिवादिनी॥३९॥ वरंब्रुहिवरंक्रहीत्यक्तंब्रुहिवंमया॥ श्रुत्वामदीयंतद्वाक्यमुन्मनामामपश्यत॥४०॥ सक्षत्रियोम
हारंकस्तपसाचातिकर्शितः॥ ततःप्रसन्नमनसाप्रणनामपुनःपुनः॥४१॥ अथतुष्टावमांभक्त्यास्तोत्रेणानेनसंनतः॥ हर्षाश्रु
व्यासनेत्रःसन्सवक्रोगद्गदाक्षरं॥४२॥ नमामिहिंगुलांदेवींसच्चिदानंदरूपिणिं॥ प्रसन्नवदनांदिवींचारुचंदनचर्चि
तां॥४३॥ चतुर्भुजांपीतवस्त्रांवराभयकरांशिवां॥ साकारांचनिराकारांदेवींदनुजघातिनीं॥४४॥ नौमिसत्त्वतींशंयामां
भक्तानामभयप्रदां॥ प्रियंजगत्त्रयत्राणनसरांलोकमातरां॥४५॥३॥ शंखचक्रगदापद्महस्तांत्रिभुवनेश्वरीं॥ नानालं
कारसंफकांनानावस्त्रोपशोभितां॥४६॥४॥ अर्केंद्रादिमरुत्संघैर्वंदितांघ्रिसरोरुहां॥ विष्णुनाचधृतछत्रां॥ रुद्रेणांज
लिनात्कृतां॥४७॥५॥ नौमीतांहिंगुलांदेवींहेरवत्करमातरं॥ उन्मेषमात्रसंसृष्टभुवनांभारतींभजे॥४८॥६॥ भद्रांभवी
वैष्णवीब्राह्मीमैंद्रींदेवींदितिंतथा॥ अदितिमातरंवंदेभक्तविघ्नविघातिनीं॥४९॥७॥ सर्वसंपत्प्रदांलक्ष्मींसर्वोपद्रवना
शिनीं॥ पापहंत्रींमहंनौमिवांछितार्थप्रदायिनीं॥५०॥८॥ हिंगुलास्तवनंस्येतत्प्रातःपठतियोद्विजः॥ तस्यापुर्वहूलं
लक्ष्मीःस्थिराभवतितद्गृहेकोटिशनिपात॥५१॥९॥ इतिश्रीमतिभद्रदेवेंद्रविरचितेहस्तिजनप्रकाशेमहाकाव्येवक्र
तस्यावर्णनोषष्टः॥ किरणः॥६॥ इतितेनस्तुताभद्रेप्रहृष्टातितरामह॥ वरंवरयभद्रंतेत्यक्तमेतस्तुनर्मया॥१॥ उत्तिष्टव
त्सप्रमाभैषीःप्रसन्नाहंसदातव॥ स्कंदहेरंबतुल्यस्त्वंततीयस्तनुजोसिमे॥२॥ तवसत्तपसातुष्टास्तोत्रेणानेनतापस॥ क्षि
प्रंपुत्रवरंक्रहिनायेयंमेऽस्तिहकिंचन॥३॥ समामुवाचधर्मात्मावक्ष्यमाणमिदंवचः॥ अंबतेविदितंसर्वंत्रैलोक्यंसच
राचरं॥४॥ तथापिवच्म्यहंचःश्रूयतांकृपयाऽधुना॥ प्रसन्नायदिमातस्त्वंतदभीष्टंददातुमे॥५॥ इहजन्मनि॰कियाच

वद्धत्वं समुपागतां॥ त्वंचदातुंसमार्थासिभाविनीछात्रवेदृशी॥६॥भावि "हं" न्मन्यभूपोभवेयंबलसंयुतः॥प्राज्यं
राज्यंतथाचायुःप्रतापः स्यान्महान्मम॥७॥भरतेनयथापूर्वंप्रबद्धःपंचवर्षिणा॥गजस्तथैवरुछक्तिस्त्कमे
त्वदनुग्रहात्॥८॥वासितंचयथापूर्वंहस्तिनाहस्तिनापुरं॥तथाहमपितनुल्यंवासयेयंपुरंमहत्॥९॥राजाने
ममपुत्राश्चपौत्राश्चापिप्रपौत्रकाः॥संलभातस्त्वत्प्रसादाद्धर्मबुद्धिस्तथाव्यया॥१०॥समृद्धिरतुलामेस्तुभुवि
कीर्त्तिश्चशाश्वती॥मद्वासितेपुरेलोकाधर्मिष्ठाःसंतुशोभनाः॥११॥ममवंशीयपुत्राद्येलोकामत्पुरवासिनः
सर्वेभवानितेभक्ताःसंतुशैवाश्चशोभने॥१२॥संतुद्विजातिभक्ताश्चस्वधर्मनिरताःसदा॥यदीष्टंत्कुरुत
न्मेऽयान्येहंकिमतःपरं॥१३॥नजानेनवपुत्रोहंस्तोत्रमंत्रजपादिकं॥स्वपुत्रोयमितिज्ञात्वायादृशीछात्तथा
कुरु॥१४॥संप्रार्थ्यैतिस्थितेतुस्मीतस्मिनबद्धांजलावहं॥पुनस्तमब्रवंदेविवरंदातुमनीषितं॥१५॥श
णुपुत्रैकचित्तेनयान्ददामिवरांस्तव॥भाविजन्मनिभूपस्त्वंभविष्यसिनसंशयः॥१६॥बलंचद्वादशोवर्षेना
दृशंभवितातव॥भरतस्येवाक्षयपुत्रकीर्त्तिस्तेभाविनीध्रुवं॥१७॥उच्छिन्नंपत्पुरंसिद्धक्षेत्रेमेवर्ततेपुरःश्रये॥
अतिसामर्थ्यसंपन्नोनुतनंस्थयिष्यसि॥१८॥अन्यस्यापिपुरस्यत्वंवासितामत्प्रसादतः॥एतस्यनिकटेपूर्वंयुगी
नायाःपुरःस्थले॥१९॥एवंपुरद्वयस्यत्वंनिर्मातासिमितोमया॥श्रोतव्यंपुत्रयद्वृत्तंपूर्वंतत्कथयाम्यहं॥२०॥सिद्धक्षेत्र
स्यराजासीत्पार्थिवःसहतोमया॥तत्पुत्रपौत्रपौत्राद्यसिद्धवाटपुरेस्थिताः॥२१॥राज्यंकरोतितंहत्वामदुक्तंसंविधा
स्यसि प्रसन्नमनसास्थेयंपुत्रतत्तंवदाम्यहं॥२२॥शृणुपुत्राद्यसंक्षेपाद्यद्वदेयंहितंवचः॥ममत्वंतनयःपुत्रो
नादेयंकर्त्ततेतव॥२३॥सार्वभौमत्वमन्यस्मैदत्तंनेतपसःपुरा॥किंकुर्पामीदृशंभाविसत्वंभवितुमर्हसि॥२४॥सा

ईत्रिशतसद्ग्रामाःसमृद्धाःपुरसंनिभाः॥तेषांत्वंभवितागजास्वनिर्मितपुरस्थितः॥२५॥सप्तपुरुषपर्यंतंराज्यंते
भविध्रुवं॥गजाश्वरथकोशादिपदातिजनसंकुलं॥२६॥ततश्चतववंशानानामश्वाकोशस्तथाधरा॥कीर्त्ति
र्महत्प्रतापश्चभविष्यंतिनसंशयः॥२७॥सार्वभौमस्यतुल्योत्तेयशः कोशोभविष्यतः॥नष्टंराज्यंविधाया
थोमोक्षंस्नानादवाप्स्यसि॥२८॥अंतर्वेधीयराजास्तिसूर्यवंशसमुद्भवः॥प्रतापसिंहजिन्नाम्नातस्यत्वंभवि
तासुतः॥२९॥ततस्तेषोडशेवर्षेस्वप्नेहंवदितायदा॥जातिस्मरत्वमापन्नोमदुक्तंरचयिष्यसि॥३०॥शृणुपु
त्राऽपरंवच्मियेपोरास्तवसज्जनाः॥प्रतिवर्षंचतेकार्यमुज्जयिन्याद्धपमादरात्॥३१॥कार्यमदर्चनंनित्यंगात्रेश्च
र्यस्तथैवच॥यथाकालाद्वैर्वैदृश्येर्यथाशक्त्यासमाहितैः॥३२॥नोचेद्दरिद्रिणःसर्वेरोगव्याकुलचेतसः॥सोप
द्रवाभविष्यंतीशिवस्यशपथाम्मम॥३३॥ त्वयाकर्त्तव्यमित्यत्रनवक्तव्यंमयापुनः॥त्वंममासिप्रियःपुत्रोह्यनुक्तो
पिकरिष्यसि॥३४॥पुरेतवभविष्यंतिवर्णधर्मपरायणाः॥दातारःसत्यवक्तारोसुभगाश्चिरजीविनः॥३५॥अन्य
द्वदामितेपुत्रश्रोतव्यंसावधानतः॥एकदातपसश्रांतेमदर्चनसमुत्सुकः॥३६॥असामर्थ्यात्छरीरस्यवनेचरमये
अपतत्॥पुष्पाद्याहरणार्थायपोवनांतरमभ्यगात्॥३७॥तोप्यानयत्सुपुष्पाणितैःपूजमकरोद्भवान्॥तेन्नो
तितपसापुष्पैरुत्तमाधममध्यमैः॥३८॥अतस्त्वस्यत्समाद्भाग्यःफ्रयात्तेनगरंध्रुवं॥पुरुषत्रयपर्यंतमुक्तार्द्धंभवितामु
त॥३९॥ततस्त्वन्नगरंपश्चाद्ग्रामवत्संभविष्यति॥किंचित्कालंविधिर्यात्समुत्तमाधममध्यमैः॥४०॥त्रैविध्यंचकथंते
पांज्ञायतेयेनहेतुना॥श्रोतव्यंस्वस्थमनसायथाहंप्रवदामिते॥४१॥नास्तिकाधर्महीनायेवेदशास्त्रार्थनिंदकाः
द्विजसेवाविहीनाश्चगोचरंमहीयतेये॥४२॥एकदर्शीशतस्नानतीर्थदानपराःसुराः॥अन्यवस्त्यपहर्त्तारःक्रूराः

कामहताश्चये॥४३॥येब्रह्मस्वापहर्तारः परदाररताश्चये॥कुद्दष्यानिष्ठुरैर्वाक्यैर्ब्राह्मणान्पीडयंतिये॥४४॥शुश्रू
षांयेनकुर्वंतिपित्र्योः श्राद्धादिकंनच॥ब्राह्मणानपियेमोहात्निंदंतेयोजयंतिते॥४५॥एतेश्चलक्षणैर्ज्ञेया
स्त्वधमाः संप्रकीर्तिताः॥भाविनोतेमहाप्रेताः कल्पकोटिशतत्रयं॥४६॥ईदृशायेमहापापास्तीर्थादिद्विज
सेवया॥ निःपापानैवजायंतेशरीरदहनादपि॥४७॥राम्यरावणयोर्युद्धेवानरैर्निहताश्चये॥एतेरावणपक्षी
याराक्षसास्त्वधमाः स्मृताः॥४८॥एतादृशाः प्रभावेनकलेःपापप्रभावतः॥उत्पत्स्यंतेपीदृशाश्चास्तेलोकोछेदकरा
ध्रुवं॥४९॥इत्यधमाः॥दुर्बुद्धयःकयोराश्चयेचमिथ्याप्रलापिनः॥ब्रह्मस्वहरणदक्षाः परदारपरायणाः॥५०॥
धर्माधर्मौनजानंतिनाशुभंशुभमेवच॥नवर्णाश्रमधर्मज्ञामूढाः प्रायःपशुक्रियाः॥५१॥वर्षमध्येप्यमज्जंतो
येकवारमपीदृशाः॥एतेश्चलक्षणैर्ज्ञेयामध्यमास्तत्ववेदिभिः॥५२॥मध्यस्थायेस्यविज्ञातावानरैर्निहतायु
द्धे॥नेविभीषणपक्षीयाराक्षसामध्यमाः स्मृताः॥५३॥गतागतंप्रकुर्वंतिनारकाश्चपुनःपुनः॥अथाश्चै
हमुत्तमान्वच्मिशृणुपुत्रयथातथं॥५४॥आस्तिकाधर्मयुक्ताश्चस्वधर्मनिरताश्चये द्विजसेवांप्रकुर्वंतिभ
क्त्याद्रीकृतचेतसः॥५५॥दैवतंपरमंविप्रास्तीर्थाहपरमंचते॥नब्राह्मणसमंवस्तुपवित्रंमोक्षदायकं॥५६॥ विप्रो
विष्णुस्तथाविप्रोशिवःशक्तिश्चसःस्मृतः॥धर्मोविप्रश्चपितरोगुरुरेवमहान्मम॥५७॥चतुर्वर्गमपिवर्णानांब्रा
ह्मणःपरमोगुरुः॥वेदागावस्तथाविप्रागीतागंगागयातथा॥५८॥शालग्रामशिलाचैवनत्ससकंमोक्षदा
यकं॥इतिचेतसिविज्ञायविप्रसेवापरायणाः॥५९॥ विप्रान्नमान्ययेतीर्थंकुर्वंत्येकादशीव्रताः॥पित्रोःशु
श्रूषकायेचगोशुश्रूषापरायणाः॥६०॥दयार्द्राजीववर्गेषुस्थावरेषुविशेषतः॥दिनमध्येह्येकवारंस्त्रा

त्वाभुंजंतियेसदा॥६१॥अस्नानात्रीमलंभुंक्तेसर्वजानिषुनिर्णयात्॥ अन्नदानपरानित्यंयथाशक्त्यासमा
हिताः॥६२॥उत्तमास्तुनमाएतेगदितामोक्षकांक्षिणः॥कर्षुकास्त्रिविधाःप्रोक्तामयातेवैसमासतः॥६३॥
येदुर्बुध्यातपोभ्रष्टाब्राह्मणाः क्षत्रियाविशः॥तेसर्वेत्वधमाज्ञाताः कर्षुकाजगतीतले॥६४॥कर्षुकास्त्वुत्त
माःशूद्रास्तथान्येवर्णसंकराः॥वृषलायेदूराचारादूरस्थानपिवर्जयेत्॥६५॥ कर्षुकैस्त्रिविधैरेतैर्व्याप्तंतेभ
वितापुरं॥पुत्रयच्चोक्तंतंसम्यक्शृणुमेचापरंच॥६६॥ततश्चब्राह्मणारंकाविद्वांसोनिर्मेहौजसः सार्थाअपिस॥
मृद्धाश्चगमिष्यंतियतस्ततः॥६७॥राजानस्तववंशीयास्तेपिमुक्त्वापरंस्वकं॥पुरांतरगताः सर्वेभोक्तारःस्वभुवो॥
व्ययाः॥६८॥ पुरांतरगतास्तेवैततः कतिपयैर्दिनैः॥तत्रस्थाःसंभविष्यंतिमहन्नृपसमाःक्षितौ॥६९॥इतितेसर्वमा
ख्यातंभाविसंक्षेपतोमया॥व्रजपुत्रकृतार्थस्त्वंप्रार्थ्यंवलउत्तरं॥७०॥मयातुसोगतः सोपिमदाराधनमाचर
न्॥कृतकृत्यःप्रसन्नःसन्स्वदेशमगमत्तत॥७१॥ वक्कर्नपगुणैर्युक्तोहेरंबसदृशोमम॥सोयंश्रीहस्तिजिज्ञा
तोराजातेनगराधिपः॥७२॥किंकिंबहुनायथाकालेबहुनायथाकालेवरदानस्यमध्यत॥किंचिज्ज्ञातमिदंप्रोक्त
माश्चर्यंपुरदेविते॥७३॥ ॥इतिश्रीमतिहस्तिजनप्रकाशेमहाकाव्येवङ्गोवरप्रदानवर्णनेसप्तमः किरणः॥७
इतिगात्रेश्वरीश्रुत्वाहिंगुलायाः प्रियंवचः॥स्वहर्षिर्मुमुपुनःप्रीतासाश्चर्याचपुनःपुनः॥१॥धन्यात्वंहिंगुलेसुस्तो
त्युवाचपुनरेवतां॥एतच्छ्रुतंमयाभद्रेमहदाश्चर्यमुत्तमं॥२॥मदग्रेपरयाप्रीत्याप्रोक्तमेतत्त्वसंशय॥इत्युक्त्वापुरदेवी
साश्रुनरित्याहहिंगुलां॥३॥अथान्यदपिमेमातःश्रोतुंकौतुहलंहिमे॥ब्रूहिमेश्चद्वधानोयेरूपांकृत्वाममोपरि॥४॥
इत्युक्ताहिंगुलादेवीतुवाचपुनरेवतां॥श्रोतव्यंसरिषयत्नेनकर्ण्यामिनवामन॥५॥ आश्चर्यासरमाश्चर्यमत्रा

तं महत्तामपि॥ संक्षेपतस्त्वदग्रेहं प्रवक्ष्यामि हितायते॥६॥ यदा वक्त्रोः स्पृहा जाता श्रुत्वा भारतमुत्तमं॥ तदा तद्वाचकस्यापि स्पृहेयं समजायत॥७॥ हस्तिनाभरतेनापि तुल्यस्याहं महीभृतः॥ भवेयं सर्वशास्त्रज्ञो विद्वान्नाना विमानितः॥ ८॥ ते नैकदा पुराणे च वाच्यमाने महोजसि॥ जामदग्न्येति पद्यस्यक्ष सान्तिः समपेक्षिता॥९॥ जमदग्नेश्च यः पुत्रस्त्वर्थमलं भत्सुधीः॥ तदेति सस्पृहो जातः श्रोतव्यं सविपश्चितः॥१०॥ अयं परशुभद्रामः पुत्रश्चेज्जन्म सार्थकं॥ मत्पुत्रस्य पुत्रः स्याद्रामश्चेज्जन्म सार्थकं॥११॥ तृतीयश्च कृतो भद्रे तेनापरमनोरथो॥ मनोरथत्रयं स्येतस्थितं वर्षत्रयावधि॥१२॥ मनोरूध्ववरेवक्त्रो पश्चादोस्युकपमासवान्॥ मनोरथत्रयं त्यक्त्वा वाचको ब्राह्मणोत्तमः॥१३॥ किं करोमि कगच्छामि केन मे वांछितं भवेत्॥ इत्थमालोचयामास यत्तदन्तः पुनः पुनः॥१४॥ अंबिकास्ति महादेवी वांछितार्थप्रदायिनी॥ हिंगुला हिंगुलारण्ये स्थिरं चिथितदायिनी॥१५॥ तत्र गच्छेयमधुना तपसे कृतनिश्चयः॥ इति संचिंत्य विप्रोसौ यत्तदत्तो महायशः॥१६॥ अंबिकारण्यमुदीक्ष्य निर्गतः स्वगृहान्मुनिः॥ सत्वारुष्य बहुलदेवि स्थित्रैव समुपागतः॥१७॥ सत्वापि दिव्ययावाचा प्रेरितस्तपसि स्थितः॥ श्रोतव्यं सावधानेन संक्षेपेण वदाम्यहं॥१८॥ तपश्चचार दुर्धर्षमुपवासपरायणः॥ बिंदुमात्रमपि त्यक्तं जलं यस्याणि जीवनं॥१९॥ मदीयां मानसीं पूजां कृत्वान्यो द्विजोत्तमः॥ एकासने स्थितः शश्वदहोरात्रमतंद्रितः॥२०॥ एकत्रिंशद्दिनान्येवं स्मृतीपुत्रजन्मनः॥ ततोहं ब्राह्मणं मत्वा दयार्द्रमुपागता॥२१॥ आगसोक्तं मया पुत्र मत्यं यन्मनसीप्सितं॥ कायक्लेशेन कर्तव्यो हि रं वेणसमोसि मे॥२२॥ इति श्रुत्वा समां पश्यन् प्रमोदेन समन्वितः॥ तत्क्षणं नूतनो जातः पूर्णचंद्रसमद्युतिः॥२३॥ उत्थाय सहसा विप्रो मच्चरणे त्वपतत्सखि॥ ततो विप्रं मस्तवोचं श्रोतव्यं पुरदेवितत्॥२४॥

उत्तिष्ठ पुत्र मे वाक्यं श्रोतव्यं स्वस्थचेतसा॥ तुष्टानवानितपसा दास्यामि वांछितं च ते॥२५॥ अंबा बहुचरी काली लक्ष्मीः कालीच तोतला॥ अधुनात्रैव तिष्ठंति पुत्रासां स्तवनं कुरु॥२६॥ एकैकेन च पद्येन प्रस्तुतास्ते भिवांछितं॥ पूरयिष्यंस्यहं प्रीता हिंगुलावरदास्मि ते॥२७॥ ममांतिकेऽयमुत्कंठः शिवस्तिष्ठति सर्वदा॥ कैलासवासिनः शंभोः स्वामिनोऽपरमम विग्रहः॥२८॥ सः स्तोतव्यस्त्वया पुत्र तपसः फलसिद्धये॥ एतदीयकृपालेशास्तिष्ठाम्यत्र वने सदा॥२९॥ इत्युक्तो यत्तदत्तो मा बुद्धाय प्रणतः सुधीः॥ कृतांजलिपुटो भूत्वा स्तुतिं चक्रे समाहितः॥३०॥ अंब काशि बहुनोतले महालक्ष्मि कालि निगदंति ये जनाः॥ प्राप्य चेह धनधान्यसंपदो यांति शंभवपदं निरापदः॥३१॥ तोतलाऽतुलपराक्रमासकृत्से विता सकलवांछितार्थदा॥ देवमानवगणैश्च वंदिता भूतये भवतु नः सदा तता॥३२॥ बहुचरित्विरमेऽरी श्वारूचंद्रावतंसे चरस्वरभुवनेऽस्मिश्च कृपाणैः सहाया॥ विविधविनादवस्त्राभूषणान्यादधाना कुरु कुरु करुणार्द्रे मंगलं मेऽन्वहं सत्॥३३॥ यत्तेजोंशविभूतिमत्स्फुरति यस्थिमच्चसत्स्योच्यते यद्दिव्यं मतमेव वक्तिमखिलैस्तत्स्वज्यते दूरतः॥ लब्ध्वायां पुरुषोत्तमोपि परमां प्राप्तः प्रतिष्ठां महालक्ष्मि त्वं करुणामपि प्रवितरश्रीतोदकन्येऽन्वहं॥३४॥ शंभुश्च कृधृतो विधिश्च बलिभिद्वाद्विजामानरः सेवंते परिवारकेण संहिताः प्रोत्पाहयं तोन्वहं॥ स्त्वस्तुर्यत्र हि मंगलं निखिलश्रुभांडीयस्ताश्रयासेव्यासेव सदा सुधीभिरमला काशी महामुक्तये॥३५॥ अंबां वा जगत त्वमेव महति किं चित्रमेतावता॥ चित्रं तत्परिपालनं च जगतां तोमे तु षाराद्रिजे॥ किं तेव च्छिरु चिर्यथा कुरुतथा धारात्त्वमेवासि सन्मूर्भित्वं त्वदिपाश्वपाश्च प्रतनं त्वं दयार्द्रासि मे॥३६॥ नत्वा यत्सदपंकजं विनुते नस्पष्टिक्रमं स्तष्टि कृद्धि श्वं पाति यदाज्ञया हरिरथो सं

हासृणीलोहरः॥ध्यात्वायांविधिरेवदेवमगमद्वागीशतांवागपतिः साकालीकिलसर्वदावतुमेचित्तेन्वमत्कारिणी
॥२॥अथोत्कंठशिवस्यायंस्तुतिश्चक्रेसमाहितः॥यांश्रुत्वासर्वपापेभ्योमुच्यतेसर्वथाजनः॥३॥श्रीगुर्जरा
दीशादिशिस्थितायाःसद्वेत्रवसाल्तटसन्निधाने॥रम्यप्रसादेद्विजयासमेतमुत्कंठसंज्ञंशिवमाननोस्मि॥१॥
सिंहस्थितेदेवगुरौसमेतेदेवैर्द्विजेद्रैर्बहुधर्मार्थलोभः॥स्थितोऽत्रदेव्याःवृदपाचलेन्द्रोनाम्नानमुत्कंठशिवंन
नोस्मि॥४०॥२॥उत्कंठितोदेवधरामरोयेनाम्नासदोत्कंठइतिप्रतीतः॥चक्रेस्थितिंवेत्रवतीतटेयःसांबंनमु
त्कंठशिवंनतोस्मि॥४॥३॥यद्वेत्रवसाःसलिलेपवित्रेस्नात्वानरोब्रह्मसदःप्रयाति॥स्नानंततःप्राप्यमुपैतिमुक्तिं
सांबंनमुत्कंठशिवंननोस्मि॥४॥४॥यल्लिंगमेतत्पसमीक्ष्यपंचवक्त्रंशिवःपंचमुखःकिलायं॥स्नातंमयाप्रस्तु
तमेवमानात्सांबंनमुत्कंठशिवंननोस्मि॥४४॥५॥बिल्वीदलेनापिसमर्चितोयोदत्तेसुराधीशपदंशरण्य॥योव
स्तुनःसात्विकएवसच्चित्स्वरूपमुत्कंठशिवंननोस्मि॥४५॥६॥पंचामृतैरर्चनमात्रतोयस्ततोतिपंचामृतरत्नरा
शिं॥अपमहद्दर्शनतोदहंसांबंनः॥४६॥७॥कश्चित्कुबधिर्द्विजराजसुनुःप्रज्ञाल्पदीपस्यदनुप्रसादे॥
जातोलकायाःपतिरेवसाक्षात्सांबंनमुत्कंठशिवंननोस्मि॥४७॥८॥सांबंयमुत्सृज्यजनोन्यदेवानुपासतेमूढत
मोनकिंचित्॥जानातिधर्मादिचतुष्टयस्यदातारमुत्कंठशिवंनमीडे॥४८॥९॥येभस्मरुद्राक्षधराःषडंगंकृत्वाच
पंचाक्षरमुच्चरंति॥जातागणायस्यदयाब्धिमुग्रंसांबंन॥४९॥१०॥यस्याधिकांद्वादशलिंगमध्येयल्लिंगमेतद्गणना
मुपैति॥ज्योतिःस्वरूपंकमपिप्रसिद्धंसांबंनं०॥५०॥११॥उत्कंठशंभोशिवशूलपाणीत्नीशाणकाशीतिसदावदंत
केलासवासंसततंनयेद्यःसांबंन॥५॥१२॥येभस्मनोद्धूलनमुत्रिपुंड्राण्याधायरुद्राक्षगणान्यथावत्॥बिल्वैर्यम

र्चंतिभवंतिधन्याःसांबं॥५२॥१३॥उत्कंठशिवस्यैनांस्तुतिंयःकुरुतेनरः॥सलभेच्चिंतितंसद्यःसर्वपापात्प्रमुच्यते
॥५३॥१४॥एताभिश्चयुतामेमेवजननीश्रीहिंगुलामंगलासर्वोत्कर्षसमन्विताविजयतेब्रह्मांडमातन्वती॥तत्प्रक्षेप
कटाक्षविक्षणलसत्संभारनुत्तांपरांलब्ध्वासाममवांछितंवितरतांपायान्मदीयानुजं॥५४॥श्रेयमातःकृत्स्नममवि
यसत्तस्यमुनरांसमुद्दिश्यप्रेमातवत्ह्दिनजायेतजटिति॥अतस्त्वात्सादाष्टंशरणमुपयातेकुरुकृपांत्वकीयंबास्प
त्यंप्रगटयतिसामान्यजननी॥५५॥त्वंमाताचपितात्वमेवभगिनीत्वंचाग्रजश्चानुजस्त्वंरूप्यंत्वबलंवनंचसुहृदस्त्वं
मेपवित्रंकुलं॥त्वंदानाचसहायतानचविभवोदानंसुपुण्यंयशस्त्वंविघ्नक्षितसाधनंममशिवेपद्रोचेततत्कुरु॥५६॥
गिरांदेवीदेवीदनुजदमनीदानवरिपोःस्वयंसावित्रीसकलपुरुषार्थैकनिलया॥घृतिर्दिव्यादर्पप्रदलितकराला
कुवलयास्फुरद्रूपाःरूपाजगतिजयतीशाणगेहिणी॥५७॥इत्युक्तंस्तोत्रमिदंप्रभातसमयेयःप्रीतिपूर्णःपठेत्विमें
द्रेणकृतंमुदासुकविनाश्रीपत्तदत्तेनयत्॥तस्यायुर्विपुलंमाजाःसुपशसोधान्यंधनंधीर्धृतिःकांतिःकीर्तिपुनः
कलानिधिरिवप्रासःप्रियःप्राणिनां॥५८॥इतिश्रीमतिभद्रक्षेमेंद्रविरचितेहस्तिजनप्रकाशमहाकाव्येपत्तदत्त
कृतेशाकीनांस्तवनेऽष्टमः॥किरणः॥८॥ ॥इतितेनस्तुतादेविहिंगुलाहंप्रसन्नदृक् वरंब्रूहिवं
रंब्रूहीत्यवोचंपुनरवनं॥१॥ततोऽवोचस्पमांमातस्तवनाविदितंक्वचित्॥तस्मात्त्वमेवमांयच्छवरमीप्सितमुत्तमं॥२॥अ
स्तुपुत्रेप्सितंसर्वज्ञानंदभिश्रुण्वतत॥इतिजन्मनिरुद्धस्त्वंसंजातादृशितिवार्धकः॥३॥तस्मात्त्वांऽ वांछितंदातुम
घेस्छांनेवजायते॥किमुच्यतेपुनस्तेऽत्रप्रारब्धमपितादृशं॥४॥तस्मात्तत्राःसर्वजनानांनरभाविनः॥त्वंस्छा
भवमहाभागभाविनस्तान्ब्रवीम्यहं॥५॥सद्रुद्रनागरःश्रीमान्सोमशीनामविश्रुतः॥तत्पुत्रोभविताक्नूनसर्वशास्त्रार्थ

पारग॥६॥हरिपालइतिख्यातोनाम्नाख्यातोधरातले॥वर्तिष्यतेश्रियायुक्तोवांछितार्थसमन्वित॥७॥व्याघ्रःसिंहस्तथ
स्वामीरामोयज्ञस्तनःपरं॥भाविनःपंचपुत्रास्तेगदिताभाविजन्मनि॥८॥तेषांसिंहोममस्तन्यंपीत्वात्रिंशाद्दूछाः
सुधी॥भविताशास्त्रविद्वद्भ्योविबुधद्विपदुःसह॥९॥एकोमुरवतरस्तेषांगत्वास्थास्यतिकुत्रचित्॥ दूरेदेशेप
रोगंतापंडितःपूजितोनृपे॥१०॥मयादत्तवरःकश्चिद्धस्तिजिन्नामविश्रुत॥उत्सस्तेनेनृपस्तस्यपंडितोभविता
ध्रुवं॥११॥त्रयःसुमहसोरम्यास्तत्पुत्राणांतवात्मजा॥पंडिताःसंभविष्यंतियशसाचश्रियान्विता॥१२॥एवं
शास्त्रार्थसंदर्भविज्ञात्रीतवसंतति॥श्रियासमन्विताचास्तुभाविजन्मनिनिश्चितं॥१३॥ गिरंकालीधनंलक्ष्मी
स्तोनलातेपराक्रमं॥प्रदास्यतितथाचानेकाशक्तिर्नसंशय॥१४॥अंबापास्यतिमातेवनिहंत्रीभद्रचर्मरीन्॥श्र
णपुत्रवराणतेभाविजन्मन्यसंशय॥१५॥त्वयाकृतस्तुसेरंतर्गतमर्थनिशम्यपि॥एताभिर्मन्मुखेनेवदत्ताश्चास्या
स्त्वयानघ॥१६॥ उत्कंठितोवस्तेयंतत्कंठंपूरयिष्यति॥भवदन्वयजातानांमदुक्ताभाविजन्मनि॥१७॥ नवदत्तव
राद्येनेदत्तास्त्वस्यंततेरपि॥यत्नदत्तस्त्वयाकार्यामदर्चाभावितजन्मनि॥१८॥ प्रतिवर्षयथाशक्त्यामदर्थेद्विजभोजनं॥
भवद्वंशसमुत्पन्नैरुपास्याहंसदात्मजे॥१९॥पूजनंप्रतिवर्षतैर्मदर्थेद्विजभोजनं॥कर्तव्यंचयथाशक्त्याप्रत्यहंवायथे
च्छया॥२०॥भवद्वंशोद्भवापुत्रामत्पुत्रास्तेनसंशयः॥संपूज्यातोप्रपन्नेनत्वहंदेवीकुलस्यते॥२१॥ शरत्कालेमदर्चात्व
नुर्णांवांछितदायिनी॥तस्मात्केनाप्युपायेनशरत्पूजांसमाचरेत्॥२२॥भवद्वंशीयपुत्राणांमासेषष्ठेऽष्टमेऽथवा॥मां
प्रणम्यततःकार्यमन्नप्राशनमादरात्॥२३॥ भवद्वंशोद्भवापुत्रायेकौमारंसमाश्रिताः॥तेप्राङ्मांप्रणम्योर्ध्वंचौ
लकाद्यधिकारिणः॥२४॥परिणीतश्चयःपुत्रोभवद्वंशसमुद्भवः॥वध्वासहप्रकर्तव्यमादौवंद्यार्पणंमम॥२५॥कन्य

१६

काअपिमांनत्वापणिग्रहणकर्मणियोग्यतामुपयास्यंतिस्वकीयोदयहेतवे॥२६॥पश्चाद्धूपदीपनंकार्यंवरेणसह
कन्यया॥स्वाभीष्टार्थंतथाभर्तृपितृपक्षविवर्धनं॥२७॥प्रतिष्ठितश्चयःकश्चिद्भवद्वंशसमुद्भवः॥जातस्तेना
पिकर्तव्यंमदग्रेद्विजभोजनं॥२८॥दानंमहोत्सवस्तेनतत्समृद्धिप्रवर्द्धये॥किंवदेयंविशेषेणकुलदेवीह्यहंत
व॥२९॥सुपुत्रकुलपुत्रस्तेयःस्थास्यतिदिनत्रयं॥मदग्रेत्त्युपवासेनतस्यसिद्धिःकरेस्थिता॥३०॥ त्वयायो
प्रार्थितोपुत्रविष्टंवंशेपुत्रपौत्रकैः॥तद्वदेयंमदीच्छातोभाविस्वस्थाःशृणुवतत्॥३१॥ तत्पुत्रोजमदग्न्यंशोमद
नःसदनंगिरः॥तत्पुत्रोभवितारामोजामदग्न्यस्त्वयार्थितः॥३२॥सात्त्विकानंदकंदोयश्चद्रवत्प्रियदर्शन॥श्रीस
दानंदनाम्नाऽयंयास्यतिख्यातिमुज्वलां॥३३॥तमसाराजसामुक्तःशांतमूर्तिर्महोज्वलः॥जातःशास्त्रार्थ
सारतत्त्वज्ञोवेदधर्मप्रवर्तये॥३४॥नास्तिकानांनिहंतायोद्वितीयश्शंकरः॥कलौविलीनधर्मस्यपुनरुद्धारणा
यकिं॥३५॥श्रीसदानंदनाम्नोपिजामदग्न्यस्यतायस॥वेणीसंसाधनैर्नैवरामःपुत्रोभविष्यति॥३६॥स्वदारा
रथेरंशःसाक्षात्स्वयमुपस्थित॥वेणीसंसाधनालब्धःसौम्यमूर्तिस्ततोहिस॥३७॥ सर्वज्ञोरूपसंपन्नःपितुश्चा
नवमोगुणैः॥वेणीरामइतिख्यातःशतायुःसंभविष्यति॥३८॥भाविजन्मनिभाव्यंतस्तस्यसत्यंवदामिते॥अ
थपुत्रापरंवच्मिश्रोतव्यंसावधानत॥४०॥ सिंहदेवान्वयेचान्येभविष्यंतियशस्विन॥श्रीमंतोविषयोपेताद्विज
जिन्माधवाचला॥४१॥रामदेवान्वयेशुभ्रमदनश्चापरोमहान॥भविताभवितारौतत्तनूजौयशसान्वितौ॥४२
स्वधर्मनिरतौसुतौनाम्नासकलगोकुलौ॥श्रीजसर्वगुणसंपन्नोगंकुलश्चाग्रजस्तयो॥४३॥व्याघ्रदेवान्वयेभा
वीयदुशर्माकविर्महान्॥क्षेमेद्रशुकदेवाख्यौपुत्रौतस्यभविष्यत॥४४॥तयोःशुकश्चिरंजीवीभविताबंशका

रक॥ येमिंद्रश्चायजत्तस्यनिवृत्तिमुपयास्यति॥४५॥मद्भक्तोतीवनिपुणो ब्रह्मज्ञः शास्त्रसारवित्॥कृपापात्रंमया तस्मो
जितस्त्वांतोमहायनृप॥४६॥ सच्चमत्कारितंलोकेनववर्षोः प्रसंगतः॥प्रसंगान्सूर्यविंस्यानाराज्ञामुद्घाघयन्नतः॥४७॥
स्वन्येमदुक्तरत्नानंलब्धाज्ञानंचशोभनंमहिमानंप्रलीनंमेकलौप्रख्यापयिष्यति॥४८॥शृणुपुत्रापरंवच्मिभावि
जन्मनिभाविपात्॥ यथानिःश्रेयसःप्राप्तिस्तवयामत्प्रसादतः॥४९॥मदुक्तसुखभोगेनमदाराधनपूर्वकं॥प्रा
माण्यंपरतोयात्यंस्वतोवेत्यादितर्कतः॥५०॥ आयुःशेषंत्वंतंभुक्त्वास्यंतेब्रह्मविचारतः॥ ब्रह्मज्ञानमथोप्रा
प्स्यत्यन्वाचार्योपदेशतः॥५१॥ततः काशींसमासाद्यब्रह्मनिर्वाणमाप्स्यसि॥भाविजन्मनियद्भावितदुक्तंते
समासतः॥५२॥ अजपुत्र कृतार्थस्त्वमितिश्रुत्वावचोमम॥गतः प्रणम्यमंप्रीतोहिंगुलेऽत्रतुमांवदन्॥५३॥
सोयंश्रीहरीपालोसिजिन्नपतेबुधः॥एतद्द्वितीयमाश्चर्यमयोक्तंतेसमासतः॥५४॥उक्तार्थेचापरंवच्मिशृणु
नृपुरसुंदरि॥आश्चर्यजननंकिंचिदितिहासंपुरातनं॥५५॥ परिणीयपुरासीतांगदेशरथोपथि॥आगतस्तत्र
रामोपिजामदग्न्यःप्रतापवान्॥५६॥दृष्ट्वाजहारतत्तेजोमहदृशरथात्मजः॥अहोऽयंब्राह्मणः पश्चादिति
तापमथाकरोत्॥५७॥आज्ञाभंगोनरेंद्राणामित्यादिस्मृतिदर्शनात्॥जामदग्न्यमथोवाचदाशरथिर्विनयान्वि
तः॥५८॥आवयोर्लौकिकोभेदः परंतुनैववास्तवः॥क्षमस्वमेऽपराधस्यनिःकृतिर्मेदामिते॥५९॥ मायाद्यसंत्व
त्तंतेजोतवपद्भृगुनंदन॥तत्कलयावतारस्तेभविष्यतिकलौयुगे॥६०॥विलीनवेदधर्मस्यपुनरुद्धारनायवै॥तव
सेवांकरिष्यामिपुत्रोभूत्वानसंशयः॥६१॥ वेणीसंराधनादेवरघुसत्स्वामितवात्मजः॥ प्रियतोऽतिप्रियःपुत्रइति
स्मृत्यनुशासनात्॥६२॥ इयंमेनिःकृतिःप्रोक्ताभाविनीभृगुनंदन॥क्षमस्वत्वंक्षमस्वत्वमितिउक्त्वासविसर्जितः
॥६३॥

अत्रनाशंकनीयंयद्रामोरामस्यपुत्रकः॥एकात्मानौयतःप्रोक्तावात्मापुत्रइतिश्रुतेः॥६४॥नाशंकनीयमन्य
च्चविष्णोर्योगबलेनहि॥शरीराणांसहस्राणिभवंत्येवेतिनिश्चितं॥६५॥यथापूर्वंचकृष्णेननारदागमने
सति॥यथावत्पादितोतेनयथासौभारिणापुरा॥६६॥अथवानात्रसंदेहः कर्तुंनोकर्तुमन्यथा॥कर्तुमित्या
दिवाक्यानांसंग्रहस्यविचारणात्॥६७॥दैविषयद्मयोक्तंहितद्भूतंभविनापरं॥स्वस्वकालेबलेनैवका
लोहिबलवत्तरः॥६८॥अत्राश्चर्यनमंतव्यंपुरदेविविचारतः॥सर्वैभाविबलेनैवभाविनोऽर्थाभवंति
हि॥६९॥ एतत्तृतीयमाश्चर्यमयोक्तंतेसमासतः॥ श्रुतमेतत्रयंदेवित्वमेवासिप्रियासखी॥७०॥इत्या
श्चर्यत्रयंश्रुत्वासुप्रीतांपुरदेवतां॥गात्रेश्वरीमुवाचार्थीहिंगुलाहरवल्लभा॥७१॥गम्यतामधुनादेविपुनरा
गमनायच॥प्रीताहस्तिजनेतिष्ठपालयस्वनिजंजनं॥७२॥शिवानाकारितास्म्यद्यकैलासंगंतुमुत्सुका॥मम
द्वारिस्थितास्तेशिवप्रेषितसद्गणाः॥७३॥अतःपाथेयसामग्रीकल्पयंप्रसन्नतः॥पोषयेयमहंव्याघ्रंन
गतात्वरितंनचेरत्॥७४॥सिंहोमेमहिषासुरस्यविशितप्राप्तासनोछामयव्यास्तोगंतुमशक्तःऽवसततंक
स्मान्मयोपेक्षितः॥हेतुंतत्रवदामिसिंहितेसितुमनाभूमीसुरानासुरान्क्रुधोयस्त्वयन्वलान्वितततुःशार्दूलविक्री
डितं॥७५॥श्रीहिंगुलायावचनंनिशम्यगात्रेश्वरीप्रीततराबभूव॥पीत्वाऽमृतंतन्मुखपंकजात्स्यापुरंस्वकंह
स्तिजनंजगाम॥७६॥ ॥इतिश्रीमतिहस्तिजनप्रकाशेमहाकाव्येभद्रक्षेमंकरकृतौयज्ञदत्तवर्मासिवर्णने
नवमः॥ किरणः॥९॥ ॥बेहोलामितिनामार्थनिमित्तंपरमंमहत्॥इत्युक्तंयन्मयापूर्वंतस्यार्थंशृणुता॥

DR. BHAU DAJI MEMORIAL
डाक्टर भाऊ दाजी स्मारक

धुना॥१॥ग्रंथस्यविस्तरादेतत्संक्षेपेण मयोच्यते॥रमणीयतरोयत्र कथार्थो विद्यते स्फुटं॥२॥ सैकदाहस्तिजि
द्राजा किंचित्सैन्येन संयुतः॥हस्तिजनादवाचीनो॥मृगयार्थं वनं ययौ॥मदेशोमृगयां ययौ॥३॥ शाकुंतैश्च तथा
व्याघ्रैर्जालपाशान्वितैर्नरैः॥सारमेयैस्तथा चित्रव्याघ्रैर्वागुरिकैर्युतः॥४॥ तत्र गत्वा वराहांश्च महिषान्मृ
गयानपि॥हस्तिजिन्नृपशार्दूलोहतवान्मृगपक्षिणः॥५॥तत्र किल किलाशब्दसंजाते बहुले वने॥सत्त्व
श्च शुभिः सर्वैस्तत्रैकं शशकं विना॥६॥ एतस्मिन्नंतरे दूरान्दृष्ट्वैतत्शशसंकुले॥अक्षुब्धं शशकं तं च ददर्श स
महीपतिः॥७॥राजा तु विस्मयं प्राप्तः कोयं वै शशकोत्तमः॥इदृशस्तु मया क्वापि न दृष्टो धरणीतले॥८॥ लंब
कर्णो महादंतः सारमेयसमो महान्॥व्हन्नखो वहद्रूपः शुभ्रवर्णो महाबलः॥९॥विद्यते स्मिन्न या व्याघ्रान
मोक्तव्यो हि धर्मतः॥पामरः सारमेयोपि नेत्रैर्नहंतुमर्हति॥१०॥एवं संचिंत्य राजासौ क्षणमात्रं सुनिश्चलः॥ततस्तं
शशकं हंतुं सारमेयं मुमोच ह॥११॥ सारमेयः सबलवान् वहद्दंष्ट्रो वहन्मुखः॥दीर्घोहस्तत्रयं दीर्घग्रीवो वक्रवहन्न
खः॥१२॥वर्तुलः शुभ्रवर्णश्च योहस्तद्वयमुन्नतः॥सवीक्ष्य शशकं दूरादतिवेगेन धावितः॥१३॥ दूरादागच्छमानं
तं दृष्ट्वासिंहवत्स्वयं॥तस्थौसोपिलतागुच्छे शशकोयुद्धमानसः॥१४॥ अथ तयोर्महद्युद्धं दारुणं समजायत
मुहूर्तत्रयपर्यंतमाश्चर्यजननं परं॥१५॥दंष्ट्राघातनखाघातैः पादाघातैस्ततः परं॥युयुधाते निराबाधौ व्याघ्रा
वि परस्परं॥१६॥ततोसौ सारमेयोपि महद्ग्लानिमुपागतः॥स्वस्थानं त्वनवालासौ शशकोपि शशिप्रभः॥१७॥
अथासौ स्वबलोत्कर्षाद्विजित्य सरमासुतं॥तद्वनं प्रविहायाशु वनांतरमुपाययौ॥१८॥ एवं युद्धं तयोर्दृष्ट्वा
सराजातीव विस्मितः॥तस्यं वादेवमायावामदीयो मतिविभ्रमः॥१९॥क्षुद्रोयं शशकः सर्वजीववर्गेषु पामरः॥ १८

अतिरंकोपमाश्चर्यं युद्धकर्थाकथं भवेत्॥२०॥इदं चिरंतनं स्थानमुदग्रं परीदृश्यते॥सार्वभौमस्य कस्यापि चेतसे
वं व्यचिंतयत्॥२१॥अत्र पूर्वं महद्युद्धं कृत्वाहं राज्यमाप्तवान्॥स्वल्पसैन्यबलेनापि मन्येतन्मे नृपोत्तमः॥२२॥ किं
त्वयं स्थानसंसर्गः सामंतं बुध्यते मया॥अत्र स्थितमया शत्रुर्निहतोतः स्थलं महत्॥२३॥ तस्मादत्र मया कार्यं पुरम
न्यच्च निश्चितं॥ एवं संचिंतयन्राजा वनात्स्वपुरमागतः॥२४॥अथज्योतिर्विदः सर्वान्समाहूय महीपतिः॥सु
मुहूर्तान्विते योगे प्रारभत्पुरमुत्तमं॥२५॥ततः कतिपयाहोभिर्निर्माय पुरमुत्तमं॥ततस्तन्ग्रामानीय वासयामा
स सज्जनान्॥२६॥ ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः सत्शूद्राश्च तथा परे॥स्वदेशापरदेशीया वासितास्तत्र शुभ्रता॥
॥२७॥समीचीनः कृतो दुर्गः पुरस्य परितस्तत॥परिषा परमे दिव्यः कारितास्तेन भूभृता॥२८॥ कर्पुकाबहवो
यस्मिन्यनैरदिता भ्रशं॥देशांतरात्समागत्य स्थिताः यथैव नृपाज्ञया॥२९॥घराः सितमणियानि कूपाश्च वापि
कास्तथा॥कारिता जलपानार्थं जीवानां तत्र भूभृता॥३०॥ शशकेन कृतं युद्धं यत्र तद्भूमिमंडले॥नृपतिः सर्व
तत्त्वज्ञो राज्यासनमकल्पयत्॥३१॥रचनाशतसंबद्धं दिव्याट्टालकसंयुतं॥कारयामास राजेंद्रस्तत्रैव राजमंदि
रं॥३२॥ततस्तत्रैव रम्या तिशुभ्रा वै निर्मिता प्रभा॥विचित्रा महती रेजे यथेंद्रस्य महात्मनः॥३३॥ वसिता महती
तत्र पुरप्राणप्रियप्रिया॥बेहोरीनामविख्याता साध्वी परमसुंदरी॥३४॥ध्वरस्य कस्य चिद्राज्ञः पुत्री परमशोभना
उढा हस्तिजिता राज्ञा बेहोरी नाम विश्रुता॥३५॥ यातस्य महती ज्येष्ठा पत्नी सर्वगुणान्विता॥सा तत्र वासिता स्तेन
साध्वी सर्वगुणान्विता॥३६॥त्वं मे प्राणप्रिया देवि ख्यातादत्तमिदं पुरं॥तव नाम्ना तु विख्यातं॥इति गुलायाः प्र
सादतः॥३७॥इत्युक्त्वा स नृपस्तस्यै मादात् बेहोलासंज्ञकं॥पुरं चद्दविणं भुरि भूषादि स्नेहयंत्रितः॥३८॥ बेहो

यद्रूदमिसुके। स्थिभक्तया। लुगाय्व्यय:॥रूपोविनिल:प्रोक्तस्तनो बेहोलमीरितं॥३९॥तां च श्रुत्पुरिमत्वाह स्तिजिन्नृपसत्तम:॥वासयामासपुत्रांश्च बंधून्यान्स्वगोत्रजान्॥४०॥ ततस्तत्र स्थिता राजपुत्राश्च राजगोत्रजा:

अतिशूराश्च संजाता यथा भीमार्जुनादय:॥४१॥भोजनं शयनं स्नानं क्रीडा सर्वा व्यवस्थिति:॥कोशेकरुतत्र वर्गश्च ज्येष्ठपुत्रस्तथैव च॥४२॥ हस्तिशाला श्वशालेचरथायोधायुधान्यपि॥पंडितानां सभा च चारान्पुण्यादिकं च यत्॥४३॥ महद्राज्यासनं गोष्ठीरहोमंत्रविचारणं॥एतद्धस्तिजने सर्वमासीद्राज्ञो महात्मन:॥४४॥तत श्चरम्या महत्ती राज्ञी बेहोरिनामका॥ अश्वशालायुधागारपुत्रपौत्राश्च गोत्रजा:॥४५॥कार्याकार्यविवेकश्च राजनीतिस्तथापरा॥कारागारकृतादानं मंत्रिभि: सहसंमतं॥४६॥ बेहोलाख्ये पुरे त्वासीदेतत्सर्वं महीभृत:॥ बेहोलपुरमित्यग्यं विश्रुतं जगतीतले॥४७॥ हस्तिजनस्य यत्स्थापुरवद्दक्षिणे स्थितं॥भाति भासा भवानीशापुरवत्सूनिभूषितं॥४८॥ तत्र राज्यासने स्थित्वा हस्तिजिन्नृपसत्तम:॥ सार्द्धशतत्रयग्रामकरं सर्वं समर्थ्यहस्ति॥४९॥सिद्धवाटपुरे स्थित्वा स्वं हस्तिजनं पुरं॥ हस्तिजनपुरे स्थित्वा बेहोलं वासितुं परं॥५०॥ राज्ञा तेरविवंशीया महान्त: परमोत्कटा॥स्थिता यत्रातिमहती बेहोलाख्या पुरा गुरु:॥५१॥ इत्थं स हस्तिजिद्राजा बेहोलाख्यो नृपोत्तम:॥हिंगुलाया: कृपापात्रमुक्तो धर्मसुतो यथा॥५२॥ बेहोलस्य निमित्तं यन्नाम्नस्तत्कथितं मया॥अश्चर्यजननं श्रोतु: पापरोगस्य भेषजं॥५३॥ ॥इति श्रीमति हस्तिजनप्रकाशे महाकाव्ये भद्रक्षेमेंद्रकृतौ बेहोलपुरनिर्माणविधो द्वादश: किरण:॥१२॥ ॥ श्रीरस्तु ॥

यच्चज्ञानेन संपन्नश्चायुर्भूत्वाद्वारस्थितं॥ भुक्त्वा राज्यं स्वकं सम्यक् हस्तिजिन्निधनं गत:॥१॥तस्यासी १९

दृहसेनाख्य: पुत्र: परमधार्मिक:॥यस्य सेनस्य संख्याता वहृसेन स्तत: स्मृत:॥२॥सच्चामात्यैर्महद्भिश्च पुरोहितपुरोगमै:॥वहृसेनो महाराज्ये सुमुहूर्तेभिषेचित:॥३॥अभिषिक्तं च तं प्रेवैरमात्यै: स्वपुरोहितै:॥हस्तिजित्सूनुं दृष्ट्वा प्रजा मुमुदिरे भृशं॥४॥ वहृसेनेन राज्ञापि कृतं राज्यं कुलोचितं॥ रंजिताश्च प्रजा: सर्वा विविधैर्गुणराशिभि:॥५॥ व्याघ्र: सिंहस्तथा श्यामो रामो यज्ञस्तथैव च॥ हरिपालकवे: पुत्रा: पंचैते वंशकारका:॥६॥ व्याघ्रदेव: स्थित: श्रीमान् पुरे हस्तिजने शुभे॥सिंहदेवश्च बेहोलपुरे प्रभुरिवापर:॥७॥बेहोलाख्यपुर: शाखापुरं चैवायनसंज्ञकं॥स्थितं यदीशादिग्भागे ततस्तदभिधं स्मृतं॥८॥श्यामदेव: कवीन्द्रोसौ स्थितस्तत्र नृपाज्ञया॥युक्तो राजकुमारेण जयसिंहेन रक्षित:॥९॥ रामदेवश्चतुर्थो यो हीनविप: पुरं स्वकं॥मुक्त्वा वगशितोराज्ञा श्रीराजनगरं गत:॥१०॥ पंचमो यज्ञदेवश्च साक्षाद्यज्ञ इवापर:॥पुरं हस्तिहृनं मुक्त्वा नंदद्वारपुरं गत:॥११॥ नदन्वयभवो वाचवर्नेतमहग्न्यान्वितो॥श्रियागिरा समो यत्नो साधुरामसदाशिवो॥१२॥ पुत्रो श्रीमान्हजित्कस्य यादवस्य च पौत्रको॥लौकाक्षीयकुले शुभ्रे विख्यातो सुप्रतिष्ठितो॥१३॥व्याघ्रदेवो हरेः सुनृत्यापवेदांततत्त्ववित्॥आसीद्राज्ञो वदान्यस्य वहृसेनस्य पंडित:॥१४॥ अथ कालउपावृत्ते वहृसेनो दिवंगत:॥विस्तार्य विपुलां कीर्तिं शिविरोशीनरो यथा॥१५॥वहृसेनस्य पुत्रोभुद्वीरसेन इति श्रुत:॥ यत्तेपेन्य वहवो वीरा वीरसेनस्तत: स्मृत:॥१६॥तत: पुरोहितै: सर्वैर्वीरसेनोभिषेचित:॥सुमुहूर्ते महाराज्ये पितुश्चानवमो गुणै:॥१७॥वीरसेनेन तेनापि सर्वा: प्रजाश्चापि रंजिता:॥ स्वपित्रा च यथा पूर्वं हरेरद्वारवासर:॥१८॥व्या

प्रभट्टात्मजः श्रीमान्नीलकंठोमहायशाः॥वीरसेनस्यराज्ञोयःपंडितोभुत्प्रतिष्ठितः॥१९॥वीरसेनोमहाराजा
कृत्वाराज्यंसुपुष्कलं॥दत्वाराज्यंस्वपुत्रायतपसेभवनंययौ॥२०॥वीरसेननृपेंद्रस्ययोगराजोभवत्सुतः॥यःसां
गोपांगयोगज्ञोयोगराजस्ततःस्मृतः॥२१॥योहेमरौप्यपुष्पाणांप्रस्थाष्टमन्वहंविभुः॥प्रथमागतविप्रायद
त्वातुर्ण्यमसर्जयत्॥२२॥विधिवद्यस्ततश्चैकांगांसवत्सांसदक्षिणां॥ददौवेदविदेभक्त्याप्रत्यहंराजसत्तमः
॥२३॥नीलकंठसुतःश्रीमान्विष्णुभद्रोमहायशाः॥सोभवद्भूमिपालस्ययोगराजस्यपंडितः॥२४॥योगराजो
भवद्धीमोकार्तवीर्यइवापरः॥यस्यराज्येहिधर्मश्चचतुष्पात्स्वंप्रवर्तितः॥२५॥योगराजक्षितीशस्यस्थिरा
जोऽभवत्सुतः॥योधरित्र्यांगुणैःस्वीयैर्मन्येपृथुरिवापरः॥२६॥श्रीमान्विबुधशार्दूलोमीमांसाशास्त्रसा
रवित्॥विष्णुभद्रात्मजोयश्चवैकुंठोयस्यपंडितः॥२७॥वैकुंठविबुधेंद्रायस्थिराजोनृपोर्थितः॥हस्तिना
नपुरेसर्वमहाजनसमीपतः॥२८॥व्यासायनादिसर्वांहिविद्यास्थानंददौविभुः॥संलिख्यजीवनार्थंयःसर्व
दानस्यसंततेः॥२९॥स्थिराजस्यपुत्रोभूत्भीमसेनइतिश्रुतः॥वदान्योयुद्धशौंडीरोभीमसेनइवापरः॥
॥३०॥वैकुंठविबुधेंद्रस्यत्रयोवंशाकराःसुताः॥बभूवुर्ब्रह्मजिज्ज्येष्ठोहरीजिच्छिवजित्तथा॥३१॥ब्रह्मजि
द्विबुधश्चासीद्भीमसेनस्यभूभृतः॥यस्यवादार्णवेसर्वेपंडिताःसमबुडन्॥३२॥भीमसेनात्मजःश्रीमांश्चं
द्रसेनाभिधोभवत्॥रंजिताश्चप्रजायेनचंद्रवद्गुणराशिभीः॥३३॥ब्रह्मजिद्वद्पुत्रोभुच्छ्रीकंठोप्यतितार्कि
कः॥विद्वान्महावदान्यस्यचंद्रसेनस्यभूभृतः॥३४॥चंद्रसेनोमहीपालःसतुदिग्विजयोद्यतः॥श्रुत्वैव

वशगद्घष्ठेपार्वतीयैर्निपातितः॥३५॥ततःप्रचलितंसर्वराष्ट्रःप्रकृतिमंडलं॥अथतस्यमहाराजःपुत्रोभुत्संव
त्सरवार्षिकः॥३६॥श्रीजिनाम्नासुविख्यातःपितुःसदृशोगुणैः॥पित्रमात्यैर्महद्भिश्चमहाराज्येप्रतिष्ठितः॥३७॥
एतस्मिन्नंतरेजातंयवनानांमहद्बलं॥यवनैश्चहृतंराज्यंश्रीजित्कस्यभूपतेः॥३८॥ततःकतिपयाहोभिः
स्वबाहुबलमाश्रितः॥श्रीजिन्नृपतिशार्दूलोमहद्घष्ठंसमाचरत्॥३९॥एवंबहुतिथेकालेश्रीजिन्नृपति
सत्तमः॥यवनान्युधिनिर्जित्यंकिद्राज्यंसमाहरत्॥४०॥युद्धंनृपतिशार्दूलःसार्थकंकृतवान्निजं॥
श्रीजिन्नामततस्तस्यसर्वत्रभुविविश्रुतं॥४१॥श्रीकंठतनयःश्रीमान्भीमभट्टोतितार्किकः॥श्रीजित्क
स्याभवद्विद्वान्स्वकर्मनिरतःशुचिः॥४२॥श्रीजित्कस्यात्मजःश्रीमान्शिवाजितिविश्रुतः॥अभवद्द्यु
विविख्यातःपितुश्चात्यमोगुणैः॥४३॥भीमभट्टात्मजःश्रीमान्त्रिलोचनइतिश्रुतः॥यश्चासीत्तार्कि
कोविद्वान्शिवाजित्कस्यभूपतेः॥४४॥यतोभूपस्यसान्निध्यमागत्यदत्त्वानंदहो॥शिवार्चितासदोपायैः
शिवाजिदितिसत्स्मृतः॥४५॥शिवाजित्कस्यराज्ञोवैद्वेभार्येसंबभूवतुः॥ज्येष्ठायामभवत्पुत्रोमंडनजि
दितिविश्रुतः॥४६॥यशसामहसायुक्तःसर्वक्षत्रियमंडनं॥दातासर्वगुणोपेतोमनस्वीयुद्धदुर्मदः॥४७॥
हस्तिजिच्चकनिष्ठायामभुद्धस्तिसमोबलेपित्रोरानंदजनकःसर्वभूतमनोहरः॥४८॥ततःशिवजिता
राज्ञापुत्रयोर्हितकाम्यया॥द्विधाविभज्यराज्यंस्वदत्तंस्वर्गमभीप्सता॥४९॥ततोमंडनजिद्राज्ञाहस्तिजि
त्केनभूभृता॥पित्र्यादत्तंहिधर्मेणस्वंस्वंराज्यंकृतंमुदा॥५१॥ततोदैववशाद्बाल्येहस्तिजिन्मरणं॥पुन

मंडनजिद्राजा तद्राज्यं गृहीतं बलात्॥५१॥एतस्मिन्नंतरे राजा सत्यजिन्नाम विश्रुतः॥ बेहोलाख्यः परः श्रीमान्
नरः प्रथितः क्षितौ॥५२॥ अथ हस्तिजितो मात्रा क्रोधाद् जयसंज्ञया॥ स्वराज्यं भागिनेयस्य सत्यजित्कस्य भु
पतेः॥५३॥ दत्तं संलिख्य तेनापि स्वीकृतं बलशालिना॥ तदाप्रभृति तद्राज्यं द्विधा भिन्नं विराजते॥५४॥सत्य
जित्को महीपालः सूर्यवंशविभूषणः॥ बेहोलाख्यराजन्यवंशे मुख्यो बभूव ह॥५५॥ ततो मंडनजिद्राजा सत्य
जित्कोन्नपोपरः॥संभूय परया प्रीत्या स्वं स्वं राज्यं प्रचक्रतुः॥५६॥ तेन सत्यजिता राज्ञा धर्मतः सत्यवादिना॥
मात्रेष मुख्य तद्राज्यं कृतं तत्तनयैरपि॥५७॥ अद्यापि क्रियते सम्यक् तद्दूरतनयैरपि॥धार्मिकैः सत्यसंधैश्च
भूविख्यातपराक्रमैः॥५८॥ ॥इति श्रीमतिभट्टक्षेमेंद्रविरचिते हस्तिजनप्रकाशे महाकाव्ये हस्तिजिद्राज्ञो
वंशावर्णने एकादशसंख्याकः किरणः॥११॥ ॥राज्ञः सत्यजितः पुत्रास्त्रयोभूवन्प्रतापिनः॥ मोहनजि
त्प्रथमः पुत्रः सामलदासजित्परः॥१॥ अभयराजजित्प्रोक्तस्तृतीयश्च प्रतापवान्॥ एको मोहनजितः पुत्रः कान्ह
जिदिति विश्रुतः॥२॥ कान्हजितस्त्रयः पुत्रा आद्यो भूपतिजित्तथा॥ मकोजिद्द्वितीयः प्रोक्तो नरोजित्कनि
यान्स्मृतः॥३॥ मकाजितस्त्रयः पुत्रा आद्यो भुपतिजित्तथा॥ श्रीजित्कर्मशिजित्प्रोक्ताः प्रतापेन समन्विताः
॥४॥पुत्रो भूपतिजित्कस्य प्रोक्त अर्जुनजित्तथा॥ एकश्च श्रीजितः पुत्रो न्याहरषांनजित्तथा॥५॥ अथ नरोजि
तः पुत्राश्चत्वारः प्रियदर्शनाः॥ जैतोजिच्चकसोजिच्च गजोजिन्नेजसिंहजित्॥६॥ पुत्रो जैताजितश्चोभौ
छांगोजित्स्थिराजित्॥ उभौ कसोजितः पुत्रौ भार्ईओजिच्च नाथुजित्॥७॥ नेतसिंहजितः प्रोक्ता वुभौ पुत्रौ
प्रतापिनौ॥ आद्य अमरजित्प्रोक्तो गरजिच्च द्वितीयकः॥८॥ मोहनदासजितः पुत्रा वुभौ परमशोभनौ॥ल

२१

१

क्ष्मीदासजिदाद्यो कीनतोजिच्च द्वितीयकः॥९॥लक्ष्मीदासजितः प्रोक्तौ पुत्रौ परमशोभनौ॥ सजाणसिंहजिज्ज्ये
ष्ठः समाभाईद्वितीयकः॥१०॥सज्जाणसिंहजित्कस्य पुत्रौ परमधार्मिकौ॥ कान्हजित्प्रथमः पुत्रः कोमलजिच्च
द्वितीयकः॥११॥समाभाईजितः पुत्रो एको भीषाजिन्नाम धार्मिकः॥ एषां मध्ये नरोजित्कः श्रेष्ठः प्रोक्तः प्रता
पवान्॥१२॥ सामलदासजित्कस्य पुत्रश्चैको महाबलः॥ अमकर्णजिदित्युक्तः सजोजित्तस्य चात्मजः॥१३॥
सजाजित्कस्य पुत्रौ द्वौ क्षात्रधर्मपरायणौ॥ कुबेरजित्प्रथमजो नुजोगो कुलजित्तथा॥१४॥ अभयराजजि
त्कस्य पुत्राः पंच प्रतापिनः॥ नागजित्प्रथमः पुत्रस्ततो बिजयसिंहजित्॥१५॥ वीरमजिल्लिंबजिच्च ततः सबल
सिंहजित्॥ नागजितस्त्रयः पुत्रा ज्येष्ठ उदयकर्णजित्॥१६॥ द्वितीयो हरिसिंहश्च रघुजिच्च तृतीयकाः॥ उदय
कर्णजित्कस्य पुत्र अजबसिंहजित्॥१७॥ एको रघुजितः पुत्रः प्रतापी तारभाणजित्॥ पुत्रा विजयसिंही
याः परस्परधर्मपरायणाः॥१८॥ जगसिंहजिदाद्योऽभूत् द्वितीयस्तेजसिंहजित्॥ नरहरिदासजित्कश्च तृतीयः
समुदाहृतः॥१९॥ तुर्यः सुजोनिः प्रोक्तः पंचमश्च कुबेरजित्॥ पद्मनाथोजित्प्रोक्ताः सर्वसंग्रामशालिनः॥२०॥
उभौ वीरमजीत्पुत्रौ गजोजिद्दाहूजित्तथा॥ लिंबजित्कस्य चत्वारः पुत्राः परमशोभनाः॥२१॥ फतूजित्प्रथमः
पुत्रस्ततः केसरीसिंहजित्॥ कोमलसिंहजित्कश्च चतुर्थो तापभाणजित्॥२२॥सबलसिंहजित्कस्य द्वौ पुत्रौ
समुदाहृतौ॥ सजाणसिंहजिज्ज्येष्ठो द्वितीयो भोजराजजित्॥२३॥ एको फूलजितः पुत्रः सत्तुजित्कः प्रताप
वान्॥ तेजसिंहजितः पुत्रो विख्यातो रघुनाथजित्॥२४॥ रघुनाथजितः पुत्रस्त्वेको गरीबदासजित्॥ न
रहरिदासजितः पुत्रो ज्येष्ठो नोपसिंहजित्॥२५॥ सिद्धूसिंहजित्कस्य द्वौ पुत्रौ समुदाहृतौ॥ गांगजित्प्रथ

मः पुत्रो गोविंदजिद्द्वितीयकः ॥२६॥ केसरीसिंहजित्कस्य द्वौ पुत्रौ समुदाहृतौ ॥ अनुजित्प्रथमः पुत्रो लुजिच्च द्विती
यकः ॥२७॥ एको नाथजितः पुत्रो जिवनजिच्च महायशाः ॥ द्वौ पुत्रावर्जुनजितः सामतोजित्सुपूजितौ ॥२८॥
इति श्रीमतिहस्तिजनप्रकाशे महाकाव्ये भद्रक्षेमेंद्रकृतौ सत्तजिद्वंशान्वयवर्णने द्वादशः किरणः ॥१२॥ ॥
अथ मंडनजिद्राजा प्रतिष्ठां परमामगात् ॥ परां समृद्धिमापन्नः सार्वभौम इवापरः ॥१॥ त्रिलोचनस्य पुत्रोयः
शंकरः शास्त्रपारगः ॥ स च मंडनजिद्राज्ञः पंडितोभूद्विचक्षणः ॥२॥ तस्य मंडनजिद्राज्ञो द्वे भार्ये संबभूवतुः
ज्येष्ठायाश्च त्रयः पुत्राः कनिष्ठायामुभावपि ॥३॥ गोरईजिन्मानजिच्चैव षानजिच्च तृतीयकः ॥ पाबुजित्कलुजि
च्चोभौ पाबुजिद्राज्यभाग्भवत् ॥४॥ पाबूजिन्नामराजेंद्रः ख्यातकीर्तिर्भुवि ॥ पितुः पर्यागतो धर्मो रक्षितो
येन भूभृता ॥५॥ शंकरस्यात्मजः श्रीमान्सिंहजिदिति विश्रुतः ॥ स च बापूजितो राज्ञः कविरेव महानभूत्
॥६॥ गोरईजित्कस्य पुत्रौ द्वौ सुरजिज्ज्येष्ठ एव च ॥ गोपालजित्कनिष्ठोथ कंदर्प इव मूर्तिमान् ॥ ७॥ एको मान
जितः पुत्रः कान्हजिदिति विश्रुतः ॥ एकः षानजितोप्यासील्लूहजिदिति विश्रुतः ॥८॥ राज्ञः पाबूजितः पुत्रास्त्र
यो भुवि प्रतापिनः ॥ व्याघ्रजिद्रत्नजिच्चैव मोन्हजिच्च तृतीयकः ॥९॥ कलुजित्कस्य पुत्रौ द्वौ ज्येष्ठः सामलदास
जित् ॥ क्षात्रधर्मसमायुक्तः कनिष्ठोक्षयराजजित् ॥१०॥ ततः कतिपयैर्वर्षैः पात्रः कमललोचनः ॥ युद्धं कृ
त्वा च सामंतैः क्षात्रधर्मसमाश्रितः ॥११॥ तस्य पाबूजितो राज्ञः पुत्रः कमललोचनः ॥ रत्नजिदिति विख्यातो य
शसा महसान्वितः ॥१२॥ अथासौ रत्नजिद्राजा स्थित्वा च यवनार्णवे ॥ यवनं युद्धि निर्जित्य चक्रे राज्यं म
हाबलः ॥ स राजा भूपतिर्जातः प्रख्यातः पृथिवीतले ॥ किंचिन्मात्रं स्थितस्तस्य कोशो दानप्रसंगतः ॥१४॥

सिंहजित्कस्य पुत्रोभूच्छ्रीवत्सो विदुषां वरः ॥ योयदुनामकं पुत्रं समुत्पाद्य दिवं गतः ॥१५॥ स च श्रीवत्सपुत्रोथ
यदुनामा महायशाः ॥ आसीद्रत्नजितो राज्ञः पंडितः प्रियदर्शनः ॥१६॥ यदोः पुत्राविदानीं द्वौ क्षेमजित्सुकदे
वकौ ॥ विद्वांसौ यत्रासौ पितौ विघ्नेविनयान्वितौ ॥१७॥ तौ मुक्त्वा सांप्रतं सर्वान् बेहोलास्थान् पालमान् ॥ प्रारब्ध
वशातो न्यत्र जीवनं कुरुतः सकं ॥१८॥ सुरजित्कस्य पुत्रौ द्वौ स्तगोजिज्ज्येष्ठ एव च ॥ सुजोजित्कनिपान् प्र
तापभौनावप्रजोस्मृतो ॥१९॥ एको गोपालजित्कस्य तेजसिंहः प्रतापवान् ॥ एकैव तेजसिंहस्य भोजराजो वि
राजते ॥२०॥ भोजराजस्य पुत्रोस्ति नाम्नासौ लालसिंहजित् ॥ ज्येष्ठपुत्रो यथा रम्यो भव्याः संत्वपरेपि च ॥
॥२१॥ कान्हजित्कस्य पुत्रौ द्वौ चंद्रजिद्धमजित्तथा ॥ चंद्रजित्कस्य पुत्रौ द्वौ वर्तेते यशसा युतौ ॥२२॥ उदयसिं
हजिज्ज्येष्ठस्तनश्चामरसिंहजित् ॥ उदयसिंहजितः पुत्रो विद्यते भूलसिंहजित् ॥२३॥ अमरसिंहजित्कस्य
विद्यंते तनुजास्त्रयः ॥ हमजित्कस्य पुत्रोस्ति एकः कनकसिंहजित् ॥२४॥ कलुजित्कस्य पुत्रो यो ज्येष्ठः सा
मलदासजित् ॥ तस्य पुत्राः षडाख्याताः प्रथमो रामसिंहजित् ॥२५॥ ततः परं समाख्यातो द्वितीयो रणछो
डजित् ॥ कर्पूरजित्तृतीयश्च चतुर्थ आसजित्स्मृतः ॥२६॥ सतुजित्पंचमः प्रोक्तः षष्ठो गोकुलजित्तथा ॥
अक्षयराजजित्कस्य त्रयः पुत्रा उदाहृताः ॥२७॥ रूपसिंहजिदित्येको ज्येष्ठपुत्रः प्रतापवान् ॥ सुंदरजिद्द्वि
तीयो पि श्यामजिच्च तृतीयकः ॥२८॥ रूपसिंहजितः प्रोक्तास्त्रयः पुत्राः प्रतापिनः ॥ त्रिविक्रमः प्रथमोर्
जनः सातोजिच्च ततः परं ॥२९॥ षानजित्कस्य पुत्रो यो लूहजित्कः प्रतापवान् ॥ तस्य पुत्रास्त्रयः ख्याता ज्ये
ष्ठः केशवदासजित् ॥३०॥ विजयसिंहजित्कोस्ति भुवलसिंहस्ततः परं ॥ केशवदासजित्कस्य द्वौ पुत्रौ

समुदात्तकृतौ॥३१॥ ज्येष्ठ अर्जुनजिन्प्रोक्तो द्वितीयो रत्नसिंहजित्॥ विजयसिंहजित्कस्य पुत्रो दयालदासजित्॥
३२॥ तत्तः पावूजित्ः पुत्रो ज्येष्ठो मोव्याप्रजित्स्मृतः॥ अगोजित्तस्य पुत्रोभूत्तस्य पुत्रो लिराघुजित्॥३३॥
राघुजित्कस्य पुत्रौ द्वौ ज्येष्ठः सज्जाणसिंहजित्॥ कनिष्ठश्च तथा प्रोक्तो नाम्नायो हरिसिंहजित्॥३४॥
मोन्हजित्कस्य मोन्हजित्कस्य चत्वारः पुत्रास्ते प्रथिताः क्षितौ॥ मनोहरजिदित्युक्तो ज्येष्ठपुत्रः प्रता
पवान्॥३५॥ आसकर्णाभिधश्चान्यो तृतीयो हरसिंहजित्॥ भारमल्लाभिधस्तूर्यः सर्वसंग्रामशा
लिनः॥ ३६॥ मनोहरजितो स्सैकः सूनुर्जगसिंहजित्॥ भारमल्लजितः पुत्रश्चत्वारः शुभलक्षणाः॥
॥३७॥ रत्नोरत्नजितः पुत्राश्चत्वारः सुमहौजसः॥ मेरुजित्प्रथमः पुत्रो द्वितीयो राजसिंहजित्॥
॥३८॥ भावसिंहजिदित्युक्तस्तृतीयश्च गुणान्वितः॥ चतुर्थो मेघराजो ग्र वर्त्तते सुप्रतापवान्॥
॥३९॥ मेरुजित्कस्य पुत्रो मुदहुसिंहः प्रतापवान्॥ अपुत्रः सं दिवंयात अभिमन्युरिवापरः॥४०॥
राजसिंहजिदित्युक्तो रूपकंदर्पदर्पहृत्॥ योद्धार्जुनसमो वीरः सोप्यपुत्रो दिवंगतः॥४१॥ भावसिंहजितः
पुत्रा वुभावपि परंतपौ॥ पुंजोजिज्ज्येष्ठ आख्यातो द्वितीयो यजसकर्णजित्॥४२॥ वुभावपि सुरूपाढ्यौ
तरुणौ दानशालिनौ॥ छेत्तारौ रिपुसंघानां वर्त्तेते नौ महौजसौ॥४३॥ सूर्यः समाराधित एव सम्यग्वर्षत्र
यं रत्नजितान्नृपेण॥ ततः प्रसन्नोप्यददद्दिनेशः श्रीमेघराजं तनयं महोग्रं॥४४॥ ततः परं सूर्यकुमारिका
च्चांद्दौ सुतां चाप्यवदत्तथेति॥ नृपेंद्रपुत्रास्त्रय एव ज्येष्ठा नष्टायुषो यं तु चिरायुरेव॥४५॥ ग्रातेत्वयि स्व
र्गमुदारकीर्तौ वारं डलार्द्धासनभाजि भूपे॥ श्रीमेघराजोपि दिगंतकीर्तिस्त्वदात्मजोयं भविता नृपेंद्रः॥४६॥

DR. BHAU DAJI MEMORIAL
डाक्टर भाऊदाजी साक्षमारक

२३

ततोमुनिसाध्वीं सुरूचिसुशीलां ददावथो सर्वजनश्च तस्मान्॥ उवाच तां सूर्यकुमारिकां यामहं धनी वाद्वितीयाकिलोयं॥४७॥ पुत्राः सुत्रावेरिकरींद्रजालं संहत्य वेगात्कुशलीव सिंहः॥ गेहं [illegible] तस्य नाम्नाति
हान्नरौ पंकुशली प्रदीष्टः॥४८॥ कलिंदकन्यां शान एव जानां विम्नत्पगीर्यस्य बभूव पुत्री॥ वितन्वतीया स्व
पितुर्यशो भुवि यशः कुमारिगदितानि साध्वी॥४९॥ सोभ्राग्र्यं सुरनिम्नगागिरिसुतामेनाकयोः सस्प
हाविश्वयोन्नृपपुंगवस्य विदुषः श्रीरत्नजिद्भूपतेः॥ जातेयं भगिनी कला धनवपुः साध्वी सुनूत्तिलाभर्त्तां
श्रीगंगेत्यभिधानभृत्गुणगणैर्गैयानिसाध्वीजने॥५०॥ भानोः कृपापात्रमुदग्रकीर्तिर्दाताभर्त्ता कर्णइव
द्वितीयः॥ एनाहशः कोपि जनैर्न बुद्धो राजाक्षितौ रत्नजिता समानः॥५१॥ मत्ते रत्नजिन्निरात्ति सांप्रतं मेघ
राजजित्॥ करोतिपैत्रकं राज्यं सुप्रतापसमन्वितः॥५२॥ तस्य पुत्राः सुगुणवानुचितो राज्यकारकाः॥ सं
क्षेपात्कथितो वंशो राज्ञो हस्तिजितः प्रभोः॥५३॥ विहोलोत्या नृपायेच सर्वेतेरविवंशिनः॥ सुरूपाश्च सुधर्म्मा
णः शत्रुतुल्यपराक्रमाः॥५४॥ वदान्याः सत्यवक्तारः परदारपरांङ्मुखाः॥ जेतारः परसैन्यानां रक्षितारोग्र
जन्मनां॥५५॥ त्रातारो येगवादीनां नादीनानां दैत्यहारिणः॥ बद्धानां बंधछेत्तारो वैरिवनदवानलाः॥५६॥
शरणागतजीवानां शरण्याः समरप्रियाः॥ कर्त्तारः पुण्यपुंजानां छेत्तारो वीरवैरिणां॥५७॥ यत्रासा महस
येच चंद्रसूर्यसमप्रभाः॥ मर्यादया समुद्रेण सदृशाः सुप्रतापिनः॥५८॥ वर्त्तमानाश्चते सर्वे ये भूता ये च भावि
नः॥ यथोक्तलक्षणाः सर्वे विप्रैरिः परिकीर्त्तिताः॥५९॥ ये वर्तमाना राजानस्तेषामायुः श्रियः सुताः॥ संनु

भुताश्चयेसर्वेतोपिसंतुदिवौकसः॥६०॥हिंगुलादत्तविज्ञानात्तदीछाज्ञासमन्वयात्॥ मन्मुखान्निःसृतंचैत
त्संतंभवितुमर्हति॥६१॥हरिपालान्वयेकश्चिद्योभावीसभविष्यति॥काव्येऽस्मिंस्तुविमान्योन्वेत्सन्नेयःपरगो
ऽधेः॥६२॥एतन्मायाप्रपंचोयमज्ञानाद्भासतेस्फुटं॥असत्यस्तत्त्वविज्ञानात्ज्ञातव्योरज्जुसर्पवत्॥६३॥
काव्यंहस्तिजनप्रकाशममत्तंसन्निर्मितंयन्मयादेव्याज्ञामुपलभ्यचैतदखिलंदुष्टंवदंत्स्वेवपे॥तेषामेवनिवारणा
यजननीश्रीहिंगुलाप्यर्गलास्तुत्तेविश्वमिनैर्मयाऽत्रविहिताअस्यस्तुतिर्वस्तुतः॥६४॥नाहंकारवशाद्दहंक
विरितिप्रोक्तंहिरम्यंमयाकाव्यंकाव्यविशारदाःसुमहसश्चेष्टायितंबालवत्॥ग्रंथैरेभिरेवशंभुसदनंतन्
निबालायथास्वीयेपादंसरोरुहेऽत्रकविभिर्दोषोनदेयःक्वचित्॥६५॥ ॥ ॥
इतिश्रीमतिहस्तिजनप्रकाशेमहाकाव्येभद्रक्षेमेंद्रकृतौरविवंशीयानांवेहोलाभिधराजन्यानामन्वयवर्ण
नेत्रयोदशःकिरणः॥१३॥ समाप्तोयंग्रंथः॥ श्रीरस्तु॥ अथयावंतोऽत्रश्लोकास्तावत्संख्याकरत्नाधिक २४
तुंप्रोक्ष्याहंतिगुरुचरणाः॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

[redacted]

हाटकेशोहरः॥ध्यात्वायां विधिरेव देवमगमद्वागीश्वरो वागपतिः साकाली किल सर्वदा वनुमेचित्तेन्च मत्कारिणी
२॥अथोत्कंठशिवस्यायंस्तुतिश्चक्रे समाहितः॥यां श्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते सर्वथा जनः॥३९॥श्रीगुर्जरा
दीशादिशिस्थिताया: सद्वेत्रवसात्तटसन्निधाने॥रम्यप्रसादे द्विजयासमेतमुत्कंठसंज्ञं शिवमाननोस्मि॥४१॥
सिंहस्थिते देवगुरौ समेते देवैर्द्विजेंद्रैर्बहुधार्गथनीयः॥स्थितोऽत्रदेव्याः वृंदया चलेन्द्रो नाम्नानमुत्कंठशिवंन
तोस्मि॥४०॥२॥उत्कंठितो देवधरा मरो येर्नाम्ना सदोत्कंठ इति प्रतीतैश्चक्रे स्थितिं वेत्रवतीतटे यः सांबंनमु
त्कंठशिवंनतोस्मि॥४३॥यद्वेत्रवत्याः सलिले पवित्रे स्नात्वा नरो ब्रह्मसदः प्रयाति॥ज्ञानंततः प्राप्य मुपैति मुक्तिं
सांबंनमुत्कंठशिवंनतोस्मि॥४४॥४॥यल्लिंगमेतत्समीक्ष्य पंचवक्त्रं शिवः पंचमुखः किलायं॥ज्ञातं मया प्रस्तु
तमेव मानात्सांबंनमुत्कंठशिवंनतोस्मि॥४४॥५॥बिल्वीदलेनापि समर्चितो यो दत्ते सुराधीशपदं शरण्य॥योव
स्तुनः सात्त्विक एव सच्चित्स्वरूपमुत्कंठशिवंनतोस्मि॥४५६॥पंचामृतैरर्चनमात्रतो यस्तनोति पंचामृततत्त्वरा
शिं॥अपं महद्दर्शनतो ददं हं सांबंनः॥४६॥७॥कश्चित्कुबधिर्द्विजराजसुनुः प्रक्षाल्य दीपस्य दशां प्रसादे॥
जातोलकायाः पतिरेवसाक्षात्सांबंनमुत्कंठशिवंनतोस्मि॥४७॥८॥सांबं परमुत्सृज्य जनो न्यदेवानुपासते मूढत
मो न किंचित्॥ज्ञानादिधर्मादिचतुष्टयस्य दातारमुत्कंठशिवंनमीडे॥४८॥९॥ये भस्मरुद्राक्षधराः षडंगं कृत्वा च
पंचाक्षरमुच्चरंति॥जाता गणा यस्य दयाब्धिमुग्रं सांबंनः॥४९॥१०॥यस्याधिकां द्वादशलिंगमध्ये यल्लिंगमेतद्गुणना
मुपैति॥ज्योतिः स्वरूपं कमपि प्रसिद्धं सांबंनं॥५०॥११॥उत्कंठशंभो शिव शूलपाणी नीशान काशीति सदा वदंत
केलाशवासं सततं नयेद्यः सांबंन॥५१॥१२॥ये भस्मनो धूलनसुत्रिपुण्ड्राण्याधाय रुद्राक्षगणान्यथावत्॥बिल्वैर्यम

र्चंति भवंति धन्याः सांबं॥५२॥१३॥उत्कंठशिवस्येनां स्तुतिं यः कुरुते नरः॥स लभेच्चिंतितं स घः सर्वपापात्प्रमुच्यते
॥१३॥१४॥एताभिश्च युतामेमेव जननी श्री हिंगुला मंगला सर्वोत्कर्षसमन्विता विजयते ब्रह्मांडमातन्वती॥तस्याः शेष
कटाक्षविक्षणलसच्छोभोरनुग्रां परां लब्ध्वा साममवांछितं वितरतां पापात्मदीयानुजं॥१४॥श्रेयेमातः कृत्स्नं ममवि
य सक्तस्य सुतरां समुद्वीक्ष्य मेमानवद्दिनजायेत जरिति॥अतस्त्वां त्यादाश्चं शरणमुपयाते कुरु कृपां त्वकीयं वास्य
त्यं प्रगट यति सामान्य जननी॥१५॥त्वं माता च पिता त्वमेव भगिनी त्वं चाग्रजश्चानुजस्त्वं द्रव्यं त्वबलं बलं च सुहृदस्त्व
मेपवित्रं कुलं॥त्वं दाता च सहायता च विभवो दानं सुपुण्यं यशस्त्वं विश्वेक्षितसाधनं मम शिवे यद्रोचते तत्कुरु॥१६॥
गिरां देवी दैवी दनुजदमनी दानवरिपोः स्वयं या सावित्री सकलपुरुषार्थैकनिलया॥घृणिर्दिव्या दर्पप्रदलितकराला
कुवलया स्फुरद्रूपा रूपा जगति जयतीशानगृहिणी॥१७॥ त्वरत्कंस्तोत्रमिदं प्रभातसमये यः प्रीतिपूर्णः पठेन् विप्रें
द्रेण कृतं मुदा सुकविना श्रीपत्तदत्तेन यत्॥तस्यायुर्विपुलं प्रजाः सुपत्नी सा धान्यं धनं धीर्धृतिः कांतिः कीर्तिपुनः
कलानिधिरिवप्रासः प्रियः प्राणिनां॥१८॥ इति श्रीमंतिभट्टक्षेमेंद्र विरचिते हस्तिजनप्रकाशमहाकाव्ये पत्तदत्त
कृते शाकीनां स्तवनेऽष्टमः॥किरणः॥८॥ ॥इतितेन स्तुतादेवि हिंगुलाहं प्रसन्न दृक् वरंब्रूहि वं
रंब्रूहीत्यवोचत्पुनरवं॥१॥वतोऽवोचत्समां मातस्त्वया विदितं कचित्॥तस्मात्त्वमेव मां यच्छ वरमीप्सितमुत्तमं॥२॥अ
लपुत्रे प्सितं सर्वं ज्ञानं दृष्टिं श्रृणु षतत्॥इहैजन्मनि रुद्रस्त्वं संजातोशीतिवार्षिकः॥३॥तस्मात्त्वां० वांछितं दातुम
पेस्थानेव जायते॥किमुच्यते पुनस्ते ऽत्र प्रारब्धमपि ताद्दशं॥४॥तस्मात्तव सुताः सर्वे जनानां न भाविनः॥त्वंस्थो
भव महाभाग भाविनस्तान्ब्रवीम्यहं॥५॥सद्रूनागरः श्रीमान्सोमश्रीनामविश्रुतः॥तत्पुत्रो भविता नूनं सर्वशास्त्रार्थ